

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: českého jazyka a literatury

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: česky jazyk - dějepis

Detektivní próza pro děti a mládež
The Detective Prose for Children and Youths

Diplomová práce: 05 – FP – KČL – 019

Autor:

Eliška Repšová

Podpis:

.....

Adresa:

Turnovská 1093

295 01 Mnichovo Hradiště

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Váňová

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
76	16279	21	4	34	1

V Liberci dne: 19. 5. 2008

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 19. 05. 2008

Eliška Repšová (Prokopová)

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi svou podporou umožnili dokončit diplomovou práci. Můj největší dík patří především paní Mgr. Kateřině Váňové za podnětné rady, odbornou pomoc a vedení při zpracování mé diplomové práce. Dále pak děkuji svému manželovi a rodičům za duševní i materiální podporu v průběhu celého mého vysokoškolského studia.

Anotace

Cílem diplomové práce je postižení specifických rysů ve ztvárnění detektivních námětů v tvorbě vybraných českých autorů.

Úvodní část diplomové práce je věnována historii dětské detektivní literatury a typologii dětského detektivního hrdiny. Následně zkoumá prostor věnovaný detektivnímu žánru v čítankách pro druhý stupeň základních škol. Praktická část je zaměřena na vyhodnocení dotazníků zjišťující oblíbenost detektivního žánru mezi žáky základních škol a dále poukazuje na jeho možné využití v hodinách českého jazyka a literatury a i v ostatních předmětech.

Annotation

The aim of this diploma thesis is involve the specific line in the interpretation of the detective theme of the production the czech authors.

The opening part of this diploma thesis pays attention to history of the detective prose for children and youth and the typology of children detective hero. Subsequently investigates the place dedicated to the detective genre in the reading-books of the basic schools. The practical part is oriented on the checklist evaluation, which ascertains the popularity of the detective genre among the student of basic schools and next revers to his possible usage in the lessons of the czech language and literature and others.

Annotation

Die Aufgabe der Diplomarbeit ist das Erfassen der spezifischen Merkmalen in der Gestaltung der Detektivthemen in den Werken ausgesuchten tschechischen Autoren.

Der Einführungsteil meiner Diplomarbeit ist der Geschichte der Kriminalliteratur für die Kinder und der Typologie des Kinderdetektivshelds gewidmet. Anschliessend prüft sie den Raum, den in den Lesebüchern dem Detektivgenre gewidmet ist. Der praktische Teil ist auf die Fragebogenauswertung, die Beliebtheit des Detektivgenres bei den Schülern an der Grundschule und Sekundarstufe I untersucht, gerichtet und weiter weist auf seinen möglichen Gebrauch in den Stunden der tschechischen Sprache und Literatur und auch in anderen Fächern hin.

1	ÚVOD	7
2	VÝVOJ ČESKÉHO DETEKTIVNÍHO ŽÁNRU NA POLI LITERATURY PRO DĚTI A MLÁDEŽ	8
2.1	Počátek české detektivní literatury pro děti.....	8
2.1.1	Vliv světových autorů na českou detektivní prózu pro děti a mládež.....	9
2.1.2	Václav Řezáč	12
2.1.3	Autoři ovlivnění prózou Ericha Kästnera	13
2.2	Václav Řezáč versus Erich Kästner	15
2.2.1	Společné a odlišné prvky tvorby Ericha Kästnera a Václava Řezáče	16
2.3	Další osud dětské detektivky (léta 60. a 90.).....	19
2.4	Detektivní tvorba českých autorů po roce 2001	20
2.5	Prolínání detektivních příběhů s dalšími žánry literatury pro děti a mládež	23
3	TYOLOGIE DĚTSKÉHO DETEKTIVNÍHO HRDINY	24
3.1	Specifické rysy detektivního hrdiny	24
3.2	Typy dětských detektivů	25
3.2.1	Pohlaví hrdinů.....	25
3.2.2	Rodinná příslušnost	25
3.2.3	Vizáž.....	26
3.2.4	Vnitřní charakteristika	27
3.2.5	Postupy (metody) pátrání.....	28
3.3	Detektivka pro děti versus detektivka pro dospělé.....	29
3.3.1	Postava detektiva	31
4	ČÍTANKY A DETEKTIVNÍ ŽÁNRY.....	33
4.1	Šestý ročník.....	33
4.2	Sedmý ročník	34
4.3	Osmý ročník.....	34
4.4	Devátý ročník.....	35
4.5	Shrnutí.....	35
5	MIMOŠKOLNÍ ODKAZY NA DETEKTIVNÍ TÉMA	36
5.1	Tematické akce v knihovnách	36
5.2	Akce Domů dětí a mládeže.....	36
5.3	Televizní motivace	37
5.4	Detektivka a internet.....	38

6	ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	40
6.1	Vyhodnocení dotazníků.....	40
6.2	Komentář k dotazníku	59
7	VYUŽITÍ DETEKTIVNÍHO ŽÁNRU S OHLEDEM NA POŽADAVKY RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU ZV	60
7.1	Vzor vyučovací hodiny pro šestý ročník.....	61
7.2	Vzor vyučovací hodiny pro devátý ročník.....	67
7.3	Další možné využití detektivního žánru ve vyučovacích předmětech na 2. stupni ZŠ.....	71
8	ZÁVĚR	73
	SEZNAM LITERATURY	75
	PŘÍLOHA K DIPLOMOVÉ PRÁCI Č. 1 – DOTAZNÍK.....	1

1 Úvod

Diplomová práce se zaměřuje na detektivní prózu určenou dětem a mládeži, která je součástí širokého proudu dobrodružné literatury a má v českém literárním prostředí bohatou tradici.

Volba tématu diplomové práce byla do jisté míry ovlivněna učitelskou praxí diplomantky, během které bylo zjištěno, že vybraná skupina žáků má tento žánr literatury velice v oblibě. Jedním z cílů diplomové práce je zjistit, zda je tato skupina žáků spíše výjimkou, či je tomu tak i u většího vzorku dětí. Hlavním cílem diplomové práce je postižení specifických rysů ve ztvárnění detektivních námětů v tvorbě vybraných českých autorů a zaznamenání případné kontaminace žánru detektivky jinými žánry literatury pro děti a mládež.

Práce je rozdělena na dvě části; teoretickou a praktickou. Část teoretická je zaměřena na několik hlavních témat: první kapitola je věnována historii dětské detektivní literatury, další je zaměřena na typologii hrdinů, rysy hrdinů dětských detektivek z hlediska vnější a vnitřní charakteristiky, motivaci pro jejich jednání, vybavenost speciálními detektivními atributy aj. Opomenut není ani prostor, který je tomuto žánru věnován v čítankách pro druhý stupeň základních škol.

Významnou součástí práce je i její praktická část. Jejím těžištěm je dotazník sledující oblíbenost či neoblíbenost detektivního žánru mezi dětskými čtenáři a jejich požadavky kladené na hrdinu detektivní prózy. V závěru nastíníme možnosti využití detektivní literatury s ohledem na požadavky RVP ZV.

2 Vývoj českého detektivního žánru na poli literatury pro děti a mládež

Detektivka (z lat. *detegere* = odkrývat, odhalovat) je jeden z klíčových žánrů populární epiky, líčící proces objasňování ztajemnělého zločinu. Je jedním z žánrů kriminální literatury a její funkce je především zábavná. Nositelem epického dění je detektiv.¹

Počátky dětské detektivní literatury jsou situovány do třicátých let 20. století. Detektivní zápletky v dětské četbě se těšily v této době veliké oblibě. Dobrodružná literatura s prvky kriminálních, detektivní motivů čtenáře zajímala stále víc. Byla to především touha po zajímavém dobrodružství, do kterého se hrdina dostává sám, z vlastní vůle a iniciativy.² Základy detektivní prózy pro děti byly položeny knihami Františka Langera, Václava Řezáče, Eduarda Fikera, Josefa Věromíra Plevy, Jaroslava Foglara či Josefa Hejduka.

2.1 Počátek české detektivní literatury pro děti

Detektivní postupy z literatury pro dospělé pronikaly do literatury pro děti velmi pozvolna a to do dvou tematicky blízkých žánrů. Jednak do příběhové prózy s dětskými hrdiny a jednak se detektivní literatura pro děti tematicky vyčlenila, zvláště její románová podoba, z dobrodružné prózy.³ Oba žánry jsou totiž v jistém smyslu totožné, překrývají se v jedné podstatné stránce svých žánrových charakteristik, a to v zásadním vztahu ke skutečnosti. Z obou těchto žánrů na dané věkové úrovni mizí fantazijní výmysl pohádkového typu a fantazie se stává reálnou. To znamená, že dochází k postupnému odstranění motivů, které jsou v rozporu s přírodními zákonitostmi.⁴

Příběhová próza ze života dětí zobrazuje pravděpodobné události z reálného života dítěte představující základní a typické modely mezilidských vztahů a životních situací.⁵ Dětský čtenář tak může sám lépe poznávat okolní svět a učit se mu lépe porozumět.

¹ MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha : Paseka 2004. s. 106.

² STEJSKAL, Václav. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha : SNDK 1962. s. 106.

³ CHALOUPKA, Otakar; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha : Albatros 1973. s. 15.

⁴ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*, České Budějovice : Jihočeská univerzita 1992. s. 73.

⁵ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*, České Budějovice : Jihočeská univerzita 1992. s. 89.

Příběhová próza v sobě zahrnuje mnoho útvarů, žánrových forem a typů. Využívá k tomu uměleckých postupů a prvků jiných žánrů - právě například žánru detektivního. V tvorbě meziválečných autorů příběhové prózy pro děti to byla povídková tvorba sociálně kritická a socialistickorealistická. Přitom autoři funkčně uplatňovali žánrové postupy. Detektivní žánrové postupy užívali ve svých dílech především Josef Věromír Pleva a Václav Řezáč.

Dětská detektivka je tedy svým způsobem klukovský román, který využívá detektivní motivace. V ději tohoto typu románu řeší hrdinové problémy, které odpovídají jejich stáří, avšak dětský čtenář se dostává do světa, který to vše soustředil do dramatického příběhu. Myšlenky malého čtenáře se tak „derou“ na světlo až v samotném dobrodružství či zápletky, která se v ději objeví.⁶ Ve velké míře je u dítěte zapojena také fantazie. Další důležitý faktor, který „bere v potaz“ každý autor dětské detektivky (i dětské literatury vůbec), je znalost psychiky dítěte. Dítě prožívá děj jinak než dospělý jedinec, dojde k možnostem, které by dospělého čtenáře možná vůbec nenapadly.

Jak už bylo zmíněno, detektivka pro děti je vlastně svéráznou aplikací detektivní osnovy a techniky na dětskou epiku, především na tvar tzv. klukovského románu.⁷ V celkové stavbě dochází ke kompozičnímu a stylovému zjednodušení. Motiv tajemství je v dětské detektivní literatuře také zjednodušen. Neznámý pachatel není zcela neznámý, ale je obestřen „rouškou tajemství“. To můžeme pozorovat zejména v počátcích tvorby autorů detektivní literatury pro děti a mládež. V dílech Ericha Kästnera a Václava Řezáče, kterým jsou věnovány následující kapitoly, je viník znám a motiv tajemství je řešen pátráním a usvědčováním. Tento proces dokazování činí hlavní náplň epiky.

2.1.1 Vliv světových autorů na českou detektivní prózu pro děti a mládež

V úvodu kapitoly bychom měli zmínit nejvýznamnější představitele „dětské detektivky“ ve světě vůbec, za všechny alespoň Američana Marka Twaina (1835 –

⁶ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky*. Praha : SNDK 1962. s. 127.

⁷ Tamtéž, s. 203.

1910), švédskou autorku Astrid Lindgrenovou (1907 - 2002) a německého spisovatele Ericha Kästnera (1899–1974).

Mark Twain, díky svému realistickému pohledu na svět, vytvořil základy pro uměleckou realistickou literaturu ze života dětí. V díle *Dobrodružství Toma Sawyera* (1876), česky (1900) a *Dobrodružství Huckleberryho Finna* (1884), česky (1893) Twain pozoruje svět očima dětského hrdiny.⁸ Z jeho tvorby je pro téma diplomové práce nejzajímavější kniha *Tom Sawyer detektivem a jiné povídky* (1896).

Astrid Lindgrenová proslula především svým cyklem o Kalle Blomkvistovi. Typické pro její rukopis je spojování kriminálního motivu s dětskou hrou, díky které se její hrdinové dostanou na stopu zločinu.

Na počátek české detektivní literatury pro děti a mládež měla velký vliv zejména tvorba německého spisovatele Ericha Kästnera. Především Kästnerova první, nejúspěšnější a nejznámější kniha *Emil a detektivové*.

Román, který poprvé vyšel na podzim roku 1928, česky roku 1932, měl obrovský úspěch, do roku 1991 vyšel v 136 vydáních, byl přeložen do 30 jazyků, několikrát zfilmován i zdramatizován.⁹

Příběh vypráví o žáku reálky Emilu Tischbeinovi z malé obce, který jede na návštěvu k babičce do Berlína. Ve vlaku usne a nějaký muž v klobouku mu ukradne 140 marek. Pronásledování zloděje vezme Emil do vlastních rukou. Seznámí se s Gustavem a s jeho pomocí a s pomocí dalších „detektivů“ se vydává po stopách zločince. Skupina dětí zločince dopadne, Emil dostane zpět své peníze a také odměnu, protože se ukáže, že jde o hledaného bankovního lupiče.

Tato kniha je komponována jako honička na zloděje. Detektivka v pravém slova smyslu to ale není, jak se mnohdy nesprávně uvádí. Detektivní novela odhaluje vždy pachatele zločinu, který čtenáři není znám, a příčiny zločinu. Je to logický úkol, který si žádá řešení. Příběh o Emilovi sice obsahuje kriminální motiv (krádež peněz Emilovi ve vlaku) avšak Emil ví, kdo mu peníze ukradl, a s pomocí chlapců, se kterými se seznámí, zloděje dopadne a usvědčí.¹⁰

⁸ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: ve srovnávacím žánrovém překladu*, Praha : SPN 1984. s. 96.

⁹ POLÁKOVÁ, Jenny. Oblíbení díla německy psané literatury. In *O literatuře v celém světě a doma* [online]. [cit 2008-03-04] Dostupné na WWW: <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19587>.

¹⁰ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: ve srovnávacím žánrovém překladu*, Praha : SPN 1984. s. 104.

Musíme si položit otázku, proč měla kniha, a dodnes má, tak velký ohlas a ovlivnila celou řadu českých autorů? Zřejmě to bylo v první řadě její realistické vyprávění, které demonstruje, jak je třeba se přizpůsobit společenským konvencím, přitom je hrdinové obcházejí i překračují. Známa dětská hra na četníky a na zloděje je zde opravdová s opravdovými důsledky. Děti jednají zodpovědně a společně postupují vpřed v pátrání, kombinují a takticky jednají. Pokud bychom chtěli obecně stanovit určité schéma dětských detektivek, vypadalo by naplnění konkrétní fabule asi takto: kladní hrdinové při trávení svého volného času jakýmkoliv způsobem, narazí na věc jim novou a tajemnou – na zločin, který je vytrhne z jejich dosavadní činnosti. Hrdiny jsou děti chytré, bystré a samostatně se snaží záhadě přijít „na kloub“ za každou cenu. Různé překážky, které se jim kladou do cesty, mají podobu zákazu rodičů, omylů, falešných stop, a dalších. Často se stává, že dětské hrdinové podezírají nesprávného pachatele zločinu. Důležitou roli hraje setkání hlavních hrdinů s přáteli, ale i s cizími lidmi, kteří jistým způsobem určují další vývoj příběhu a samotného procesu pátrání.¹¹ Dopadení zločince či vyřešení tajemné záhady je pro hrdiny největší odměnou.

Obecně lze sledovat dvě autorská pojetí detektivního příběhu. V první řadě je to skutečný příběh, který hlavní postavy prožívají. A poté je to příběh odehrávající se v rámci nějaké hry, kdy si hlavní hrdinové hrají na detektivy. Tento model můžeme sledovat např. v knize *Bratrstvo bílého klíče* od Františka Langera. Dalším příkladem jsou výše zmiňovaní autoři světové literatury: Astrid Lindgrenová a Mark Twain. Například hlavní hrdina detektivek jedenáctiletý Kalle, z cyklu o Kalle Blomkvistovi, si nejenom na detektiva hrál, ale přímo se explicitně stylizoval do role detektiva. Naopak u hrdinů Marka Twaina či Ericha Kästnera to byla realita. Detektivy se stali díky situacím, do kterých se dostali. Příběh odehrávající se v rámci skutečnosti velmi často zdůrazňuje sociální problémy (Erich Kästner, Mark Twain, Václav Řezáč, Josef Věromír Pleva).

Erich Kästner především zbavil detektivku složitých logických schémat. Promyšleně ji zjednodušil, aby byla pro dětského čtenáře lépe čitelnou, ale v žádném případě jednodušší.¹² To například můžeme sledovat v úvodu knihy *Emil a detektivové*. Autor na úvod představuje postavy, které budou v příběhu vystupovat, aniž by dopředu prozrazoval a předjímal děj. Toto zjednodušení má určitý smysl v tom, že během vlastního děje detektivního příběhu se čtenář nemusí zdržovat detaily. Naopak

¹¹ DUŠKOVÁ, Lucie. Současná dětská detektivka. *Ladění*, 2002, roč. 7, č. 1, s. 4.

¹² CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky*. Praha : SNDK 1962. s. 129.

zdůrazňuje proces dětského pátrání. Chytré nápady, stopování a další, to vše Kästner bere velmi vážně a přistupuje k dětskému hrdinovi s úctou a respektem.

Důležité je i prostředí, kde se děj odehrává. Velkoměsto zde stojí jako protiklad k malé obci, každé místo znamená jiný způsob života. To skýtá na jedné straně moderní a dynamický způsob života, svobodu a kulturu, na druhé straně stojí nebezpečí, anonymita a osamocení.¹³

Z dalších děl můžeme zmínit *Létající třída* (1933), česky (1935), *Luisa a Lotka* (1949), česky (1959).

2.1.2 Václav Řezáč

Jedním z prvních českých autorů, kteří byli ovlivněni tvorbou Ericha Kästnera byl Václav Řezáč. V dobách mezi oběma válkami a během nacistické okupace patřil Václav Řezáč k přívržencům introspektivního psychologického pohledu. Ve své tvorbě pozorně vnímal podněty moderní prózy a citlivě na ně reagoval. Přitom si zachovával svou osobitost a zvláštnost.¹⁴ Knížka s názvem *Kluci, hurá za ním!* (1933) je vlastně jeho prvním pokusem o klukovskou detektivku a využívá mnoho rekvizit a postupů příznačných pro tento literární typ: tajemství, záměnu osob, komplikace děje, ztěžující pátrání. Autorovi šlo o napínavost a zajímavost vyprávění.

Příběh vypráví o klukovském trojlístku, jemuž neznámý zloděj ukradl ze skryše rádio. Rozvíjí se velké pátrání, při kterém sice chlapci zloděje objeví a dopadnou, ale objeví zároveň, že se dopouštěl krádeže z bídy, a že byl pouze nástrojem v ruce zloděje většího, bohatého hostinského Ferbuse, který ho přinutil k trestným činům.¹⁵

Důležitou roli při tvorbě sehrálo i dětství Václava Řezáče. Všechny jeho negativní zkušenosti a zážitky autora navzdýcky poznamenaly a promítaly se do všech jeho děl.

Další kästnerovsky pojatá próza s detektivní zápletkou od Václava Řezáče, která je také doposud velmi oblíbená, byla kniha *Poplach v Kovářské uličce* (1934). Toto dílo zpracovává příhody okolo ztráty zelené dlužní knížky, která je určitým symbolem útrpného dělnického života. Hlavní hrdina Frantík, v celé řadě úsměvných dobrodružství

¹³ POLÁKOVÁ, Jenny. Oblíbení díla německy psané literatury. In *O literatuře v celém světě a doma* [online]. 2006 [cit 2008-03-04] Dostupné na WWW: <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19587>.

¹⁴ srov. BABORÁKOVÁ, Ilona. Václav Řezáč. In *Spisovatelé* [online]. [cit 2008-03-04] Dostupné na WWW: <http://www.spisovatele.cz/vaclav-rezac>.

¹⁵ STEJSKAL, Václav. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha : SNDK 1962. s. 105.

při hledání knihy, sjednotí celou Kovářskou uličku proti hokynářovi Bočanovi, který dlužné zápisy podvodně navyšoval.

V obou těchto knihách hrají významnou úlohu děti, pro které je důležitá solidarita a souhra klukovské party, která pomáhá odhalit podvody a chystané zločiny, jež postihují právě ty nejchudší. Cílem je kritika sociálního řádu, který podmiňuje vznik podvodu a zločinu.¹⁶

Josefa Věromír Pleva, Václav Řezáč a František Langer se snažili psát tak, aby v příběhu byl dětský hrdina aktivním spolutvůrcem svých osudů a sebe sama. Mladý hrdina začal jednat sám za sebe, snažil se sám vyřešit svízelné situace.

V knihách Václava Řezáče výrazně vyniká jeho znalost dítěte, dětských her a dětství obecně. V popředí zájmu stojí dětský hrdina, který poznává svět dospělých, učí se jednat mezi dospělými lidmi, poznává nové situace a zařazuje se do společnosti jako její rovnoprávný člen.¹⁷ Neizoluje dětské prožitky od skutečné reality a dokáže citelně popsat touhu dětského hrdiny, který chce něco dospělým a sobě samému dokázat.

2.1.3 Autoři ovlivnění prózou Ericha Kästnera

2.1.3.1 Josef Věromír Pleva

Následující autor, který je ovlivněn tvorbou německého spisovatele, a který rovněž stojí za počátky české detektivní literatury u nás, je Josef Věromír Pleva (1899 – 1985).

V souvislosti s detektivním žánrem nás zajímá především jeho novela *Hoši s dynamitem* (1934, přepracováno 1953). Autor zde vypořádává realitu dětského života na Vysočině ve 30. letech 20. st. V tomto titulu si můžeme všimnout zřejmé inspirace Erichem Kästnerem, především v autorském pojetí a v akcentování sociálních problémů. V obou titulech prožívají hrdinové nová dobrodružství, která jsou z okruhu jejich života a dětských představ.¹⁸ V této povídce se Pleva pokusil spojit romantiku chlapeckého dobrodružného románu s realistickým zobrazením osudu nezaměstnaných a jejich rodin. Opět se dětské hrdinové setkávají s kriminálním motivem a se skutečným životem a jeho

¹⁶ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: ve srovnávacím žánrovém překladu*. Praha : SPN 1984. s. 104.

¹⁷ Tamtéž s. 267.

¹⁸ STEJSKAL, Václav. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha : SNDK 1962. s. 100.

problémy. Děti se odvážným činem rozhodnout změnit rozhodnutí továrníka ohledně propuštěných dělníků. Prožívají tak dobrodružství, které předčí jejich představy, řeší problémy s odvahou jim vlastní, věří, že jejich činy jsou neméně důležité jako činy dospělých.

2.1.3.2 František Langer

František Langer (1888 – 1965) je autorem, který vnesl do příběhové literatury z dětského života nové prvky zobrazení reálné dětské skutečnosti. Tvorbě pro děti se Langer věnoval dosti intenzivně, ale nikoliv soustavně. V centru našeho zájmu je chlapecký román *Bratrstvo bílého klíče* (1934), který nese podtitul *Příběhy o klucích a pro kluky*, a je označován jako dětská detektivka. Kniha vypravuje o partě sedmi kluků z Prahy, kteří prožívají dobrodružství ve staré opuštěné zahradě, která patří strýci jednoho z nich.

Hned na začátku knihy Langer zdůrazňuje, že je to příběh o klucích pro kluky. *Bratrstvo bílého klíče* je tajný spolek chlapců prožívající v opuštěné zahradě svá dobrodružství. Zahrada jim slouží jako bitevní pole, středověká mučírna, ale slouží i jako dočasná skrýš pro medvěda z cirkusu nebo Čimeru, šampióna v boxu. Jako detektivové se *Bratrstvo* představuje při pátrání po ztraceném psovi. Ústřední téma detektivního příběhu není v tomto případě krádež či dokonce vražda. Motiv detektivky je tu odlehčen na ztrátu psa. Samotný děj je zaměřen pouze na hledání psa. Spolek chlapců vypracuje plán pátrání podle dostupných indicií a po vzoru slavných detektivů se vydají hledat psíka. Sny a fantazie chlapců se díky zahradě stávají skutečností. Langer zde pracuje s motivem tajemství a symbolickým spojením – symbol klíče, který jim otevírá zahradu a zároveň nová dobrodružství. Chlapci se nazvou *Bratrstvem bílého klíče*, podle barvy klíče od tajemné zahrady. František Langer v tomto díle odhaluje mentalitu, způsob dětského vyjadřování, zájmy dítěte. Pravdivě zobrazuje dětský svět a jeho prožitky.

2.1.3.3 Eduard Fiker

Eduard Fiker (1902 – 1961), autor četných detektivních románů, který společně s Karlem Čapkem a Emilem Vachkem byl zakladatelem české detektivní školy, na kterou

dobnes navazuje mnoho autorů. Vzorem pro jeho tvorbu byl anglický spisovatel Edgar Wallace (1875 – 1932). V jeho titulech je dobře patrná dokonalá znalost anglického prostředí, typický suchý humor a děj plný napětí a nečekaných zvrátů. Z Fikerovy detektivní tvorby pro dospělé se staly asi nejznámější romány *Zinková cesta* (1942) a *Paní z šedivého domu* (1941). Děťmi byla čtena i část jeho detektivek „pro dospělé“. Zejména *Akce B* (1952), *Série C-L* (1958), *Kilometr devatenáct* (1960). V díle *Zinková cesta* vytvořil zcela nový realistický typ detektiva: prostého policejního úředníka, inspektora Čadka, který nemá ani geniální intuici či tvrdé pěsti, ale díky svému přístupu ke zločinu mění do této doby pouze zábavně – napínavý příběh v sociálně kriminalistickou studii.¹⁹ Eduard Fiker napsal i několik detektivek pro děti - *Černý blesk*, (1936), *Jeníkovo dobrodružství* (1943; v r. 1936 pod názvem *Společnost věčné punčochy*, na pokračování v *Mladém hlasateli*). Snažil se pojmout látku i hlavní hrdiny tak, aby byli co nejbližší dětskému čtenáři.²⁰

Fikerovy romány se dočkaly řady vydání i v zahraničí. Celé generace pozdějších autorů (Hana Prošková, Jan Trefulka, Karel Štorkán, Václav Erben a další) navazovala na tradici českých detektivek, jejíž základy položil. Specifika jeho tvorby spočívají v důmyslném ukrývání stop, stupňování napětí a závěrečným zvratem. V první řadě ale dokázal psychologicky vykreslit postavu zločince a jeho „přerod“ ve zločince (především v knize *Série C-L* (1958). Fiker v tomto titulu také zcela nově pojal postavu detektiva, která je podobná inspektorovi Čadkovi svojí lidskostí a přemýšlející nejenom o následcích, ale především o příčinách pátrajících kriminalistů.²¹

Eduard Fiker je nejen autorem detektivek, napsal také mnoho románů dobrodružných (např. *Kožený prapor* 1940, *Lovci pramenů* 1970), humoristických příběhů (např. *Fantóm opery* 1945, *U tří kufrů* 1957).

2.2 Václav Řezáč versus Erich Kästner

Ke srovnání byli vybráni dva autoři, kteří na poli LPDM měli velký vliv na rozvoj detektivní prózy určené dětem a mládeži. Ze světových autorů je to bezesporu Erich Kästner a jeho český protějšek Václav Řezáč. Oba autoři byli a jsou často porovnáváni,

¹⁹ FRÝBORT, Pavel. *Doslov*. In FIKER, Eduard. *Série C-L* Praha : Mladá fronta 1984. s. 270.

²⁰ CHALOUPKA, Otakar ; VORÁČEK, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros 1984, s. 307.

²¹ FRÝBORT, Pavel. *Doslov*. In FIKER, Eduard. *Série C-L* Praha : Mladá fronta 1984. s. 271.

např. Václav Stejskal: Moderní česká literatury pro děti, Jan Cigánek: Umění detektivky. Proto nás zajímalo, do jaké míry ovlivnil německý spisovatel tvorbu Václava Řezáče.

2.2.1 Společné a odlišné prvky tvorby Ericha Kästnera a Václava Řezáče

Oba autoři ve stejném časovém období tvoří díla, která řadíme do počátků detektivního žánru na poli LPDM.²² Společným rysem zmíněných autorů jsou zejména prostředí, ve kterých se děje odehrává. Jak v knize *Emil a detektivové*, tak v knize *Kluci, hurá za ním!* je děj situován do městského prostředí. V Kästnerově knize se děj odehrává v Berlíně, Řezáčův příběh v městské části Prahy zvané Bakalářka. Hrdiny jsou děti, které prožívají dobrodružství s detektivní zápletkou. V obou dílech skupina chlapců pronásleduje domnělého pachatele. U Řezáče se děti radí s dospělým - dědem Zachariášem, u Kästnera jednají děti tzv. na vlastní pěst. Společnými silami v obou knihách děti pachatele dopadnou, v závěru se z pachatele „vyklube“ ještě větší darebák než čtenář předpokládal.

*A tak lidé z Kopaniny, když později čtli v novinách, že kdesi byl zatčen lupič Ferbus, který o sobě tvrdí, že býval hostinským a starostou v Kopanině, pochopili, proč tenkrát po tom požáru zmizel, jakoby se po něm země slehla, a proč se v popelu kůlny našel slitek stříbra a zlata, o němž nikdo, ani Nyklíček, nechtěl nic vědět*²³.

(...) „zloděj, kterého dal Emil Tischbein dnes ráno zatknout, je totožný s bankovním lupičem z Hannoveru, kterého už čtyři měsíce hledáme. Dotyčný lupič ukradl spoustu peněz.“²⁴

V závěru jsou hrdinové příběhů u obou autorů pochváleni za mimořádný čin. V díle *Kluci, hurá za ním* chlapci zachrání při požáru malou dívenku. Za tento počín dostali vyznamenání od pana ministra a dočkali se všeobecného uznání. Kästnerův hrdina Emil a jeho malí spoludetektivové byli pochváleni článkem v novinách. Emil za dopadení zloděje byl odměněn peněžitou částkou - tisíc marek.

²² Literatura pro děti a mládež

²³ ŘEZÁČ, Václav. *Kluci, hurá za ním*. Praha : Albatros 1978. s. 129.

²⁴ KÄSTNER, Erich. *Emil a detektivové a tři dvojčata*. Praha : Albatros 1979. s. 113.

V obou dílech je nastíněno několik výchovných prvků - děti si musí psát úkoly, mít úctu ke svým rodičům, mluvit pravdu, pomáhat slabším aj. Dalším společným znakem obou příběhů je obdobný popis podezřelého pachatele, kterého chlapci stopují. U Kästnera je to pán v tvrdášku s buřinkou, s podlouhlým obličejem a s uzounkými černými kníry, se spoustou vrásek a s tenkýma odstávajícíma ušima. Řezáčův podezřelý je hubený, vysoký a nosí gumový plášť, klobouk a kufřík. Pokud se zaměříme na popis hrdinů, Kästner oproti Řezáčovi více akcentuje charakteristiku jednotlivých postav. Charaktery jeho hrdinů jsou rozmanitější, důkladněji prokreslené. Srovnáme-li charakteristiku postavy Zrzka z knihy *Kluci, hurá za ním* a Gustava z knihy *Emil a detektivové* je patrné, že charakteristika Kästnera vychází z osobitějšího a hlubšího vidění postav, které se projevují jako větší individuality. Řezáč představuje Zrzka jako kluka, který *umí vylézt na strom*, což není vlastnost, která by odlišovala a typizovala tuto postavu.²⁵

*Jmenuje se Gustav. Z tělocviku má jedničku jako hrom. Co má ještě? Poměrně dobré srdce a houkačku. Děti z celé čtvrti ho znají a mají ho jako svého prezidenta. Když Gustav běží přes dvory, mačká houkačku a hlasitě ječí, kluci všeho nechají, hrnou se ze schodů a ptají se, co se děje.(...)*²⁶

*Viděli jste lézt Zrzka na strom? Rád bych věděl, zdali byste to po něm dokázali. Zrzkovi bylo jedno, leze-li na břízu, na smrk nebo na borovici, nebál se ani trnů akátů a taková hrušeň, jablono nebo švestka mu byly jenom k smíchu. Zrzek lezl na vše, nač se dalo (...) To víte, Zrzek taky někdy spadl a byl jedna boule(...)*²⁷

Rozdílnost je také patrná v dramatičnosti a dynamice děje. Výraznější spád děje nalezneme u Václava Řezáče. Jeho děj má větší rytmus a ve vyprávění užívá různé způsoby dramatizace. Akčnost děje je nejvíce zřetelná v těchto sekvencích - sesuv kamenů při pozorování zloděje, pronásledování zloděje na kole za autobusem, hašení požáru, lapení zloděje.

Řezáčovým postavám přispěla k dopadení pachatele i „mystická“ síla, která se u Kästnera neobjevuje. Děda Zachariáš přinese chlapcům křišťálovou kouli, ve které

²⁵ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky*. Praha : SNDK 1962. s. 136.

²⁶ KÄSTNER, Erich. *Emil a detektivové a tři dvojčata*. Praha : Albatros 1979. s.25.

²⁷ ŘEZÁČ, Václav. *Kluci, hurá za ním*. Praha : Albatros 1978. s. 9.

chlapec jménem Sirka zhlédne zloděje. Tento motiv je zajímavý tím, že se objevuje jako pro detektivní žánr „nepřípustný“ v desateru pátera Knoxe (1888-1957) - *všechny nadpřirozené nebo nepřirozené faktory jsou zcela vyloučeny*. V desateru Knox r. 1929 formuloval základní zásady, kterými se má detektivka řídit. Většina autorů brzy poznala, že se tato pravidla při psaní detektivky dodržovat nedají.²⁸

Repertoár pátracích postupů je u obou autorů podobný, převažuje především stopování a pozorování. U Kästnera je to rozšířeno o organizované stopování, které je systematicky rozděleno mezi několik chlapců a řízeno telefonickou ústřednou. Zajímavý detektivní postup zvolili oba autoři pro své hrdiny - hraní rolí za účelem pátrání. Řezáčovi detektivové si hrají na ztracené školáky, aby vlákali podezřelého do pasti. V Kästnerově příběhu se Gustav převlékne za liftboye, aby vyzvěděl o domnělém pachateli potřebné informace a mohl mu být nablízku. Dětské hrdinové tak musí překonat i nutné překážky v organizaci svého pátrání, a to se také odráží ve vyprávění a jeho stavbě. Překážkou v pátrání často bývá omyl. Ten se objevuje v Řezáčově příběhu, v kapitole s názvem *Už ho máme*. Omylem dochází k pronásledování nepravého pachatele.

Zajímavě obohatil děj o svoji osobu Erich Kästner. V příběhu se objeví jako „pán od novin“. Dramatizuje tak děj fiktivní autorskou přítomností, aby zesílil reálnost svého vyprávění. Oba autoři se snažili v dětském čtenáři vyvolat představu, že čtenář prožívá příběh společně s autorem. Jak Kästner, tak Řezáč svá vyprávění obohacují o krátké věty s vzestupným rytmem a dějová slovesa, názorná konkréta a slova citově zabarvená.²⁹

*Řekněte zajíci o psu a zloději o strážníkovi. Pane, ten uhání. Ani se moc neohlíží, kde ten strážník je. Jak to mete, jak to nabírá do stráně, přes kameny a malé smrčky a borovice, prodírá se, skáče, padá, vstává a zase peláší dál, ale svůj kufr nepouští.*³⁰

*Švihne do koní, ti se vzepnou a ženou se ještě prudším letem za posledním vagónem. Na posledním vagónu sedí paní Jakobová, šermuje střevíci, které drží v rukou, a má smrtelný strach, neboť koně už jí chňapají po nohou.*³¹

²⁸ Ronald Arbuthnot Knox (1888-1957) britský teolog, zakladatel holmesologie, praktik a teoretik detektivní literatury.

²⁹ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky*. Praha : SNDK 1962. s. 366.

³⁰ ŘEZÁČ, Václav. *Kluci, hurá za ním*. Praha : Albatros 1978. s. 26.

³¹ KÄSTNER, Erich. *Emil a detektivové a tři dvojčata*. Praha : Albatros 1979. s.26.

Hlavní osa příběhů je tedy téměř totožná. Hrdiny příběhů jsou chlapci zažívající detektivní dobrodružství v prostředí velkoměsta. Malí detektivové pátrají po zloději. Pomocí detektivních metod, které jsou omezeny věkem hrdinů na stopování, pozorování a hraní rolí, ho pomohou dopadnout. V závěru jsou za svůj hrdinský čin náležitě odměněni. V dalších momentech se Václav Řezáč již odchyluje od německého vzoru (např. motivem křišťálové koule, chycením lupiče při činu, požárem).

2.3 Další osud dětské detektivky (léta 60. a 90.)

Válečné události 20. století způsobily, že se detektivní literatura pro děti a mládež na několik let „odmlčela“. V padesátých letech docházelo k určitému k přezírání dobrodružné literatury. Po únoru 1948 se rozvíjely pionýrské a školní prózy, jejichž tématem se stal kolektivní způsob života, a které vykazovaly určité schématické rysy, v nichž kolektiv byl nutnou součástí rozvoje osobnosti.³²

V šedesátých a sedmdesátých letech vycházely další knihy s detektivními motivy. Poprvé vyšla řada humorně laděných příhod hrdinů s názvem *Neuvěřitelné příhody žáků Kopyta a Mňouka* (1973) od Miloslava Švandrlíka. Autor prokládá své příběhy i nadpřirozenými motivy.

Zajímavé a kompoziční ztvárnění přinesla tvorba Svatopluka Hrnčíře (1926). Svá vyprávění obohacoval o záhady detektivního charakteru – *Případ skončil v pátek* (1959), *Únos krále hádanek* (1977). V jedné z nejnovějších knih s názvem *Sedm sněhuláků a jiné případy pro začínající detektivy* (Albatros 2006) nalezneme čtyřicet dva jednoduchých záhad, na kterých si malý čtenář může ověřit svou schopnost dedukce. Texty obsahují "stopy", na základě kterých může všímavý pozorovatel zodpovědět úkol, připojený na konci každého textu. Kniha je doplněna mapkami a náčrtky. Na konci knihy je připojeno řešení otázek.

Osmdesátá léta přinesla další rozkvět detektivní literatury pro děti. Objevily se tituly autorů známých z literatury pro dospělé. Za všechny jmenujme např. Evu Kačírkovou (1937), oblíbenou autorku řady detektivních próz pro dospělé. V roce 1986 vyšla její kniha pro děti s názvem *Povídky s tajemstvím*. Je to autorčina první knížka pro mládež. Všechny povídky vycházely v předchozích letech v časopisu Pionýr. Kniha obsahuje soubor pěti příběhů představujících hrdiny, kteří sami rozhodují, jednají a řeší zápletku

³² ČENKOVÁ, Jana et al. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha : Portál 2006. s. 38.

bez pomoci dospělých. Sama autorka na záložce knihy píše, jak se inspirovala při psaní těchto příběhů. *Vyptávala jsem se svých dětí, jak by si takový příběh představovaly, jak by měl vypadat, aby je a jejich kamarády zaujal, a vyslechla jsem si mnoho připomínek. Mělo by se v něm dít něco neobyčejného, ale přitom takového, co by se mohlo přihodit i ve skutečnosti. (...) Mělo by jít o skutečně závažnou věc a ne o nějakou „dětinskost“, ale měla by v tom být taky trocha legrace.*³³

Dalším autorem detektivek pro dospělé, který pronikl i do literatury pro děti a mládež byl 80. letech Vladimír Přibský (1932), vlastním jménem Vladimír Řezáč. Dětem jsou určeny díla: *Můj nevhodný kamarád* (1980), *Moji nevhodní kamarádi* (1987) a *Bratři ohnivého srdce* (1990). V roce 1986 vyšla jeho další kniha *Komisař Bambus a fantóm banky*. Hlavní hrdina komisař Bambus svými poněkud neortodoxními a často udivujícími metodami vyřeší i ten nejrafinovanější zločin. Humorně laděný příběh se odehrává v Londýně.

Devadesátá léta intencionální detektivní tvorbě mnoho nepřála. Byly vydávány spíše starší tituly. Čistě nové kvalitní detektivky vznikaly sporadicky. Z těchto titulů uveďme např. detektivku s názvem *Zmizení hradu Karlštejna* (1996) od Čenka Pražáka (1914), *Společnost správných romantiků* (1996) od Jiřího Hogana či *Dobrodružství starého Brna* (2000) od Lenky Vašíčkové a Romana Juránka.

2.4 Detektivní tvorba českých autorů po roce 2001

V současnosti vycházejí spíše tituly zahraničních autorů z oblasti detektivního žánru pro děti, např. Holmberg Ake: *Detektiv Sventon na poušti* (Albatros 2007), Caroline Lawrencová: *Lupiči z Ostie* (Albatros 2006), Anemone Feslová – Günter Heinz: *Poprask v laboratoři* (Albatros 2008). Tvorba českých autorů je postavena převážně na vydávání starších titulů. Nové tituly jsou ve většině případů kontaminovány jinými žánry.

Autorem, který začínal vydávat humorné detektivní příběhy v sedmdesátých letech a pokračuje i v současnosti je Vojtěch Steklač (1945). Jeho rozsáhlá tvorba pro děti se vyvíjí na rozdíl od jiných autorů odděleně od jeho próz pro dospělé. Roku 1972 poprvé vychází *Detektiv Bondybej 001*, humoristická próza, která je vlastně parodií na detektivku. Tento urostlý, statečný a dobrý detektiv nese znaky prvního období autorovy tvorby pro děti, především komické nadsázky, posměšného napodobování a situačních

³³ KAČÍRKOVÁ, Eva. *Doslov*. In KAČÍRKOVÁ, Eva. *Povídky s tajemstvím*. Praha : Albatros 1985.

asociací. Podobně je to i u dalších knih: *Žlutý Robert, Béd'a Dynamit a spol.* Na prvním místě je nadsázka, vtip a nápad. Půvabnou parodií na dobrodružné čtivo byla *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta* (1985). Detektivní knížka pro malé čtenáře napsaná geniálním vypravěčským stylem s vtipnou nápodobou suchého anglického humoru a groteskní kombinací češtiny a angličtiny. Klukovský vypravěč Václav Hrdina se stal pomocníkem tajného agenta a vydával se s ním na dobrodružné pátrání po zločincích. To se odehrávalo po celém světě a protagonisté se dostali díky stroji času také do minulosti. Autor zde paroduje špionážní román.

Během posledních dvou let vyšly zatím čtyři nové svazky s názvy *Dvojčata v akci* s podtituly *Poklad hraběte Domanína* (2006), *Případ nepolapitelného sprejera* (2007), *Sluneční bratrstvo* (2007) a *Liga starších džentlmenů* (2007). Pojednávají o sourozencích, jež se vydávají na dráhu amatérských detektivů. Obvyklou několikačlennou dětskou partu nahradil Steklač dvěma dvojicemi věkově protipólných hrdinů. Na rozdíl od autorky Enid Mary Blytonové, která je u nás také velmi populární, ale i na rozdíl od klasických „Boříků“, nestojí nyní ve středu zájmu Steklačových próz skupina dětí, nýbrž jen individuálnější tým tvořený dětskou dvojicí.³⁴ Na jedné straně dvojčata Andrea a Martin a na druhé dvojice detektivů Hugo a Kvído, jinak reprezentanti detektivní kanceláře Huklor. Dohromady řeší nejprve vloupání do hodinářské dílny a následuje záhada pokladu rodu Domanínů. Vyprávění má podobu deníku, do kterého sourozenci zapisují svá dobrodružství. Zajímavé je dvojí vidění skutečností, buď z pohledu dívky nebo z pohledu chlapce. Díky zápisníkové formě textu se pro čtenáře zjednodušuje proces čtenářské identifikace.³⁵ Steklač dává prostor při pátrání po záhadách i samotnému čtenáři. Děti mohou přímo do knihy sepisovat své poznatky k detektivnímu bádání. To ale je především v oddíle s názvem *Případ strašidelného mnicha* (2001).

Od roku 2003 vydává na pokračování své knihy Renata Štulcová (1969). Její příběhy o dvojčatech Tomovi a Áně jsou plné tajemna a detektivního pátrání. Dochází tu ke kontaminaci detektivky fantazijní literaturou. Osa příběhu je zasazena do současnosti, zápletky však hrdiny i čtenáře vždy odvede za hranice času a prostoru. Nemeton – základ názvu jejich rodového hradu – je spojnicí mezi skutečným a nadpřirozeným světem. Trilogie nese názvy *Nemetonburk aneb Tajemství ve skále* (2003), *Nemetonburk aneb*

³⁴ FENCL, Ivo. Steklač opět v akci. In *Portál české literatury* [online]. 2007 [cit 2008-04-10]. Dostupné na WWW: <http://www.czechlit.cz>.

³⁵ SIEGLOVÁ, Naděžda. Dvakrát dva detektivové. *Ladění*, roč. 12, č. 3, s. 2.

Zlatá brána (2005), *Nemetonburk aneb Alatýrová hora* (2007). Dvojčata (12 let) nejsou jen Tom a Áňa, ale také Thomas František Loukoský a Anna Marie Loukoská, kteří bydlí na hradě Nemetonburk, rodovém sídle Loukoských z Loukosu, kde mají počítače, cédéčka a další věci z moderní doby. Při pátrání jim pomáhá matematika, logika a informatika. Protagonisté příběhů pátrají po mnohých záhadách a temné síly zla jim několikrát dokonce usilují o život. Autorka se nechala inspirovat slovanským bájeslovím, z kterého kdysi vyšly pohádky Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové.³⁶ Hrdinové Nemetonburku mají také své webové stránky (<http://www.sweb.cz/tomas.loukosky>).

Autor populárních historických detektivek pro dospělé Vlastimil Vondruška (1955) se v titulech *Fiorella a bratrstvo křišťálu* (2006) a *Fiorella a záhada mrtvého netopýra* (2007) obrací tentokrát k dětem. Detektivní romány z rudolfínské Prahy představují dětem Staré Město pražské i s jeho temnými nástrahami. Hlavní hrdinové příběhu, patnáctiletá Fiorella a její dva kamarádi z Kožné uličky, si stejně jako u Františka Langera vytvořili spolek s názvem Bratrstvo křišťálu. A stejně jako u Langera má bratrstvo tajnou skrýš v zahradě. Pátrají po vraždách, které se odehrály za velmi podivných událostí. Fiorella, dcera alchymisty, která se převléká za chlapce, má jako alchymistický učeň možnost dostat se blízko Pražského hradu, kde se vraždy odehrály (*Fiorella a záhada mrtvého netopýra*). Fiorella je chytré, odvážné a velmi neobyčejné děvče, které především díky logickým úvahám přichází společně s bratrstvem křišťálu vraždám „na kloub“. Autor se snažil, aby se čtenář prostřednictvím příběhu přenesl opravdu do středověku, například mluvou a dobovými výrazy, kterými hlavní postavy promlouvají.

*Dneska ráno můj strýc rychtář zatkl tovaryše, který pracuje u huntýře Špačka. Má dům hned vedle apatyky, kde se zločin stal. Lékárníka prý zavraždil huntýřův syn.*³⁷

³⁶ ŠTULCOVÁ, Renata. Nemetonburk. In Renata Štulcová [online]. [cit 2008-04-24]. Dostupné na WWW: <http://www.renatastulcova.cz/nemetonburk.htm>.

³⁷ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Fiorella a záhada mrtvého netopýra*. Praha : Albatros 2007. s. 19.

2.5 Prolínání detektivních příběhů s dalšími žánry literatury pro děti a mládež

Společným rysem doposud zmíněných titulů je především kontaminace detektivky jinými žánry. Ke kontaminaci, neboli nenásilnému prolínání jednotlivých žánrů, dochází v posledních letech poměrně často. Můžeme tedy tvrdit, že kontaminace je již zažitým trendem na poli LPDM. Detektivka se může prolínat s prózou historickou, vědeckofantastickou, humoristickou, s prózou s dívčí hrdinkou/chlapeckým hrdinou, s pohádkou, ale i s dalšími žánry. V počátcích tvorby detektivek pro děti a mládež to bylo především prolínání dvou žánrů, dobrodružného s detektivním a příběhová próza s tematikou dětského života s detektivním žánrem. Spojení detektivky s pohádkou využil ve svém titulu *Zmizení hradu Karlštejna* Čeněk Pražák. Obohatil tak seznam pátracích postupů o pohádkové rekvizity a detektivky se staly pohádkové bytosti, které využívají při svém pátrání kouzelné prvky.³⁸

(...)Zlaté auto tažené třemi páry zlatých hadů se pohybovalo poněkud nezvykle. Klouzalo, trochu se vznášelo a jakékoliv překážky (...) tímto klouzavým způsobem naprosto hravě překonávalo. Úloha hadů spočívala v okázalosti a osobní stráž. Stačilo pootočit hlavou vlevo nebo vpravo, vzhůru nebo dolů a podle toho se docela volně auto pohybovalo vpřed³⁹.

Prolínání detektivního žánru s fantazy žánrem nalezneme v trilogii Renaty Štulcové (viz předchozí kapitola). V díle Vlastimila Vondrušky se pojí próza detektivní s prózou historickou (viz předchozí kapitola).

"Několika duším nadejde veliká šance. Jedna z největších šancí v jejich bytí. Její čas přichází s nadcházejícím úplňkem. V onu noc zůstanou brány mezi všemi světy otevřeny, mizí i ten nejjemnější závoj, který je obvykle odděluje. Krajinou, již je od počátků věků střeží Bělbogovy síly dobra, se budou potulovat přízraky a síly Zmaru, aby k sobě strhly Černobogův lid. Málokdo se odváží přes práh svého domova."⁴⁰

„Co jsme se od ní vlastně dozvěděli?“ pokračovala Fiorella. „Že manžel byl tenkrát pryč. Spal v jejich mlýně v Podolí. A tovaryš Mizera tvrdí, že se na nic nepamatuje. Tvrdil to i na mučidlech,

³⁸ DUŠKOVÁ, Lucie. Současná dětská detektivka. *Ladění*, 2002, roč. 7, č. 1, s. 4.

³⁹ PRAŽÁK, Čeněk. *Zmizení hradu Karlštejna*. Praha : Primus 1996. s. 62.

⁴⁰ ŠTULCOVÁ, Renata. *Nemetonburk aneb Tajemství ve skále*. Praha : Albatros 2003. s. 26.

než ho kat donutil, aby se k mordu přiznal. Mizera mluvil pravdu. Paní Barbora mu totiž namíchala do večere nějaký lektvar, po kterém člověk rychle usne a tvrdě spí.⁴¹

3 Typologie dětského detektivního hrdiny

Následující kapitola je věnována hrdinům detektivního příběhu pro děti. Zaměřili jsme se především na typy hrdinů, jejich specifické vlastnosti a jejich charakteristická jednání. Také nás zajímalo, zda je pro dětského čtenáře podrobné vypodobnění detektiva v literatuře podstatné, a jaký typ detektiva je v literatuře nejčastější a proč tomu tak je?

3.1 Specifické rysy detektivního hrdiny

Základ detektivky tvoří především zločin s tajemstvím a postava detektiva. *Oproti zločinu, který má funkci statického činitele v detektivce, je postava detektiva nositelem epického pohybu ve fabuli.⁴²* Je v centru všeho dění a až s jeho příchodem se dají věci do pohybu. Postava detektiva zprostředkovává skrze příběh své postoje a názory. Proto je velice důležitý charakter detektiva, a to především v dětské detektivce.

Hrdinové dětských detektivek mají určité společné rysy. Většinou jde o typ dětského hrdiny, který se nijak výrazně neliší od svých vrstevníků, ale na rozdíl o nich má dobré pozorovací schopnosti, dokáže dobře zpracovat získané informace a kombinovat je. Tajemství zaujme hrdinu natolik, že se mu pokouší „přijít na kloub“ za každou cenu. Hrdinové dětských detektivních příběhů se mohou pyšnit velkou dávkou odvahy a i vidina trestu od rodičů, nebo dokonce smrtelného nebezpečí (Eva Kačírková: Povídky s tajemstvím) je neodradí od jejich plánu. Dalším společným rysem je samostatnost dětských hrdinů detektivních příběhů během pátrání. Rodiče, popřípadě jiní dospělí, se objevují až na konci při rozuzlení záhady (viz např. Eva Kačírková: Povídky s tajemstvím, Erich Kästner : Emil a detektivové a další).

Hlavní postavy detektivky jednají především ve skutečné životní situaci. Výjimku tvoří například kniha Františka Langera Bratrstvo bílého klíče, kde děti pátrají v rámci své hry a situace je tudíž fiktivní, uměle navozená.

⁴¹ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Fiorella a záhada mrtvého netopýra*. Praha : Albatros 2007. s. 140.

⁴² CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky*. Praha : SNDK 1962. s. 334.

3.2 Typy dětských detektivů

Tato kapitola se zaměřuje na typ dětského hrdiny v detektivkách. Následující subkapitoly se zabývají několika důležitými distinktivními rysy hlavních postav – vizáží, charakterem, rodinnou příslušností. Je brán zřetel na pohlaví a postupy volené při pátrání.

3.2.1 Pohlaví hrdinů

Ve většině detektivních příběhů jsou hlavními hrdiny muži, chlapci. Ať už se jedná o detektiva profesionála (Vojtěch Steklač: Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta, Dvojčata v akci, Žlutý Robert, Čeněk Pražák: Zmizení hradu Karlštejna, Vladimír Přibský: Komisař Bambus a fantóm banky), nebo o party chlapců (František Langer: Bratrstvo bílého klíče, Václav Řezáč: Kluci, hurá za ním, Josef Věromír Pleva: Hoši s dynamitem a další). Objevuje se ale také smíšený kolektiv dívek a chlapců (Eva Kačírková: Povídky s tajemstvím). Nadále se můžeme často setkat s dvojicemi chlapců (Miloslav Švandrlík: Neuvěřitelné příhody žáků Kopyta a Mňouka), nebo smíšenými dvojicemi (Lenka Vašíčková – Roman Juránek: Dobrodružství starého Brna). Dívka v roli detektiva se objevuje výjimečně, např. v trilogii Vlastimila Vondrušky. Fiorella, dcera alchymisty, řeší společně se svými kamarády případy vražd z období rudolfínské Prahy.

3.2.2 Rodinná příslušnost

Dosti častý jev vyskytující se v detektivních příbězích je sourozenecký vztah hlavních hrdinů. Zejména vztah bratr a sestra, kteří většinou pocházejí z dvojčat (Eva Kačírková: Povídky s tajemstvím; Vojtěch Steklač: Dvojčata v akci; Jiří Hogan: Společnost správných romantiků, Renata Štultcová: Nemetonburk aneb Tajemství ve skále (2003). Vojtěch Steklač dokonce použil dualizaci: hrdiny jsou dvě dvojice amatérských detektivů a obě dvě dvojice pocházejí z dvojčat - Andrea Martin a dvojice detektivů profesionálů Hugo a Kvído. V knize s názvem Společnost správných romantiků (Jiří Hogan) se opět střetáváme s dvěma sourozeneckými dvojicemi – s Ájínou a Toninem a jejich nevlastními bratry Danem a Jurou.

3.2.3 Vizáž

Pokud se zaměříme na vnější charakteristiku, v titulech českých autorů se podrobný popis hlavní postavy objevuje velmi ojediněle. Spíše narazíme pouze na okrajové náznaky vzhledu hlavního hrdiny a i o jeho charakteru si musí čtenář udělat obrázek již sám. O vzhledu detektiva se dozvídáme maximálně to, že nosí cylindr (komisař Bambus), nebo že je pružný jako tygr (detektiv Tangens) nebo, že je atlet těžké váhy (superstrážník Obr). Autoři se věnují podrobnějšímu popisu především u vedlejších postav (zlodějů, podvodníků, lotrů a dalších). Zaměřují se na jejich vykreslení do té míry, aby čtenář jasně poznal, že jde o zápornou postavu. Dochází ke kontrastu kladného a záporného hrdiny. Záporný hrdina nejčastěji nosí dlouhý plášť nebo kabát a tvář má schovanou pod nějakou příkrývkou hlavy (klobouk, buřinka, čepice) – jakoby nechtěl být zpozorován, chtěl se skrýt. Ve většině případů je vysoké postavy s úzkým protáhlým obličejem (není pravidlem). Má jasně signalizovat negativní pohnutky dané postavy. I když v reálném životě je často pachatelem někdo, kdo na to, jak se říká, „nevypadá“.

V přesně stanovený čas 5.21 se objevili na protilehlých koncích nástupiště dva vousatí muži. Jeden byl ohromné postavy a kabát, který měl na sobě, potřeboval k svému ušití čtrnáct metrů světlazelené látky, velmi vhodné k plížení v močálovité krajině. Zrzavý vous, podobající se lví hříívě, byl rozprostřen až k pasu a zakrýval obě ramena. Muž nesl maličký kufřík s houskou a lahvi bílé kávy se škráloupem. Jeho chování bylo podivné.(...) ⁴³

Proti mně stál vysoký, ramenatý chlap v holínkách a starém lesáckém kabátě.(...) Těkavé oči se mně obrátily, zbrázděný obličej se stáhl do legačních záhybů. ⁴⁴

„Ten chlap se choval nanejvýš nápadně. Přišel sem,“ kapitán ukázal rukou ke schodům, jež vedly z výčepu do podkroví, „měl jen aktovku a límec kabátu tak vysoko ohrnutý, že mu hostinský neviděl do tváře. Oči mu zakrývaly tmavé brýle a jediná slova, která pronesl, se týkala zamluvení pokoje. ⁴⁵

„Kdo to je?“ zeptal se nazdařbůh Maryska. Figurína měla tvář mladého muže s tmavými brýlemi na očích. Mladík by mohl vypadat jako slušný člověk, kdyby ovšem jeho pravou povahu

⁴³ PRAŽÁK, Čeněk . *Zmizení hradu Karlštejna*. Praha : Primus 1996. s. 11.

⁴⁴ KAČÍRKOVÁ, Eva. *Povídky s tajemstvím*. Praha : Albatros 1985. s. 228.

⁴⁵ STEKLAC, Vojtěch. *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta*. Praha : Albatros 2005. s. 160.

neprozrazovaly kruté a chladné rysy. „Žlutý Robert,“ řekl komisař Interpolu Ledocq věcně, „jeden z nejslavnějších a nejchytrějších zločinců všech dob.“⁴⁶

3.2.4 Vnitřní charakteristika

Hlavní postavy detektivních příběhů pro děti jsou charakterizovány ve většině případů nepřímo. Úsudek si tak čtenář nečastěji udělá podle toho, jak se hrdinové zachovávají v dějových konfliktech. To znamená, že se o jejich charakteru dozvídáme prostřednictvím jejich jednání a chování, nebo díky dalším postavám. Z knihy Kluci, hurá za ním! (Václav Řezáč) se o chlapcích dozvídáme, že jsou stateční díky činu, při kterém z hořícího domu zachránili malou holčičku. Bratrstvo bílého klíče (František Langer) má člena jménem Štědrý, který je velmi skromný, i když přišel na stopu ztraceného psa. Inspektor Vavroušek (Vojtěch Stekláč: Žlutý Robert) má velmi dobrou intuici a ve svém oboru je profesionál (viz ukázky).

Nedaleko dveří od země ke střeše a právě podle okna, v němž pláče holčička, je připevněna odpadová roura. Zrzku, kluku zlatý, to je nápad! Jen se teď dlouho nerozmýšlejte a pusťte se do práce. Kouř nekouř, kašel nekašel, chlapci již stojí u roury. Valnoha popadne Zrzka za jednu nohu, Sirka za druhou, volnou rukou mu podepřou záda a nadhodí ho, aby měl Zrzek kus lezení ušetřeno. (...) „Neplač, maličká, neplač, konejší holčičku. Vynesu tě odsud a půjdeme spolu k tatínkovi.“⁴⁷

Ráno ve škole Štědrý ani nemukl, když mu Jarka řekl: „Ty Holmesi!“ Dokonce Souček se mu to beztretně opovážil říci. (...) A pan koníček si zastavil Jarku, a který z jeho kolegů je pan Štědrý. A pak objal Štědrého a tiskl mu ruku a děkoval a děkoval. Celé Bratrstvo stálo kolem Štědrého v němém údivu. Ten kluk jim nic neřekl!⁴⁸

„Jak dokážete, že jsem to byl právě já?“ Jednoduše, poznal jsem vás.“ „Mou tvář jste přece nemohl vidět.“ „To ne, ale vaši ruku... Zapomněl jste, že na schodišti je světlo a že vaše ruka vrhá do ložnice stín...A na ruce muže, který mě pozoroval, jsem viděl stejný prsten, jako máte vy!“⁴⁹

⁴⁶ STEKLÁČ, Vojtěch. *Mejdan na dálnici*. Praha : Mladá fronta 1985. s. 163.

⁴⁷ ŘEZÁČ, Václav. *Kluci, hurá za ním*. Praha : Albatros 1978. s. 119.

⁴⁸ LANGER, František. *Bratrstvo bílého klíče*, Praha : Grafoprint -Neubert 1994. s. 79.

⁴⁹ STEKLÁČ, Vojtěch. *Mejdan na dálnici*. Praha : Mladá fronta 1985. s. 185.

V knize *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta* (Vojtěch Steklač) autor nepřímou přesvědčuje čtenáře o charakteru hlavního hrdiny ústy další postavy - „Watson“ Václav popisuje svého pána:

Měl bych na svého pána prozradit, že jako tajný agent se velmi lišil od obyčejného detektiva. Detektivové, ti často pracně shledávají stopy a sáhodlouze přemýšlejí, zatímco Tangent myslel jen tehdy, bylo-li to nezbytně nutné, a stopy, ty už ho nezajímaly vůbec, protože věděl, že v století laserových paprsků po sobě nějaké stopy zanechá jen úplně primitivní zločinec⁵⁰.

Hrdinové dětských detektivních příběhů jsou většinou děti, které ztělesňují spravedlnost. Jsou to děti čestné, které poslouchají své rodiče, ale pokud si to situace žádá, neváhají porušit rodičovská pravidla a vydávají se za svou „stopou“ (František Langer: *Bratrstvo bílého klíče*; Vlastimil Vondruška: *Fiorella a bratrstvo křišťálu*, Eva Kačírková: *Povídky s tajemstvím*)

3.2.5 Postupy (metody) pátrání

Každý hlavní hrdina detektiv při pátrání používá určité pátrací postupy popřípadě metody. Lze sem zařadit organizované pátrání - hlavní hrdinové si při pátrání rozdělí činnosti (František Langer: *Bratrstvo bílého klíče*; Erich Kästner: *Emil a detektivové*), pátrání v přestrojení (Vojtěch Steklač: *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta*; Václav Řezáč: *Kluci, hurá za ním*), sledování (Eva Kačírková: *Povídky s tajemstvím*; Václav Řezáč: *Kluci, hurá za ním*; Vojtěch Steklač: *Dvojčata v akci aj.*), vyslýchání svědků, sbírání stop a důkazů (Vojtěch Steklač: *Žlutý Robert*; Vladimír Přibský: *Komisař Bambus a fantóm banky*). Mistři převleků při odhalování zločinů byli detektivové Václava Steklače - převedším detektiv Pankrác Tangent a detektiv Bondybej.

Jedině tím, že se Pankrác Tangent přestrojil za smrtku, otrásl psychou selky z ohařského opatství natolik, že bez okolků prozradila, kam její muž ukryl štěpný materiál, zcizený z nedbale střeženého vozidla⁵¹.

⁵⁰ STEKLAČ, Vojtěch. *Mejdan na dálnici*. Praha : Mladá fronta 1985. s. 41.

⁵¹ STEKLAČ, Vojtěch. *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta*. Praha : Albatros 2005. s. 109.

V převleku za Práška pronikl Pankrác Tangent do mlýna v Dolním Vestfálsku a nic netušícím pašerákům na místě dokázal, že nemelou hladkou mouku, ale mnohem nebezpečnější heroin.⁵²

3.2.5.1 Atributy (rekvizity) detektivů

Většina detektivů často vlastní určitou věc, která je pro ně a výkon jejich povolání (poslání) typická, která je charakterizuje, je s nimi neodmyslitelně spjata. Tyto speciální atributy najdeme však spíše u detektivů v literatuře pro dospělé. Je to například Holmesova dýmka, Poirotův pěstěný knír, nebo Coulombův plášť. V detektivkách pro děti se výrazné atributy nenacházejí. Spíše nalezneme speciální rekvizity a důmyslná technická zařízení usnadňující pátrání a odhalování zločinu. Například cylindr s instalovaným telegrafickým zařízením (Zmizení hradu Karlštejna), speciální převleky (Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta; Detektiv Bondybej 001). Neobvyklou rekvizitu při pátrání využil opět detektiv Pankrác Tangent – stroj času.

3.3 Detektivka pro děti versus detektivka pro dospělé

Dětská detektivní literatura se od detektivky pro dospělé liší v několika rysech. Především v tematické specifičnosti dětské detektivky. Výběr témat je pochopitelně přizpůsoben dětskému čtenáři. Vražda, která bývá epickým východiskem, na němž závisí detektivní konstrukce příběhů pro dospělé, je v dětské detektivce většinou zmírněna na zločin, ale můžeme se s ní setkat již například u Astrid Lindgrenové. Dnešní detektivky pro děti se tématu vraždy již také nevyhýbají. I tento amorální čin má své místo dětské próze (např. Vlastimil Vondruška: *Fiorella a záhada mrtvého netopýra*). Dalším výrazným rozdílem mezi detektivkou pro děti a detektivkou pro dospělé (zejména v počátcích detektivní tvorby pro děti) je především v kompozičním i stylovém zjednodušení, zejména při práci s motivem tajemství. Podezřelý ze zločinu je v dětské detektivce oproti detektivce určené dospělým znám; v centru zájmu je tak často „pouze“ odhalení důvodů, pro které byl samotný zločin spáchán. V detektivce pro dospělé mají důvody zločinu především vedlejší úlohu, jako stopy teprve vedoucí k dopadení

⁵² Tamtéž, s. 32.

pachatele.⁵³ Oproti detektivce pro dospělé je v dětských titulech téměř všude přítomen humor. Ten je nejvíce patrný při procesu dokazování, ve kterém se projeví dětská fantazie, vynalézavost a důvtip, stěžejní zdroje situační komiky.

Odlišností je možné nalézt více. Oproti detektivce pro dospělé děti řeší zápletky kolektivně, využívají týmové spolupráce. V literatuře pro dospělé jedná hlavní hrdina sám. K ruce má nejčastěji pouze svého pomocníka („watsona“), který je svému pánovi oddaným společníkem (např. Hercuile Poirot a jeho přítel Hastings; Perry Mason a Delly Streetová. Najít tento jev můžeme ale i v dětské literatuře Detektiv Pankrác a jeho pomocník Václav (např. Vojtěch Steklač: *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta*).

Podstatným rozdílem jsou odměny, které za vyřešení případu hlavní hrdinové detektivek získají. Detektiv z literatury pro dospělé pracuje ve většině případů za mzdu. Dětské hrdinové neočekávají nějaký zisk. Jednají zejména ze smyslu pro spravedlnost, pro pravdu, proti utiskování slabších atd. Odměnu ale také v některých případech obdrží, i když ji nečekají. Odměna může mít podobu sladkostí nebo pochvaly a uznání od rodičů.

„Má asi ještě jedno,“ vzpomněl jsem si. „Nevím, jak se jmenuje, ale přijel za ním odpoledne červenou škodovkou ABV 44 – 41!“ Táta na mne uznale zazářil.⁵⁴

*A co kluci? Ptáte se. Ti jsou náramně slavní po celé Bakalářce, Kopanině, po okolí, ba i po celé zemi. (...) Jak by ne! Neboť Valnoha, Zrzek a Sirka byli vyznamenáni ministerstvem za záchranu lidského života. To byla veliká sláva na Gymnáziu, kam oni chodí. (...) A Zrkova maminka jim v zahradní besídce uspořádala hostinu, (...) A zatímco dospělí slzeli dojetím nad zdárností svých synů, Valnoha, Zrzek, Sirka i Liduška se šťastně cpali všech dobrot, které jim připravila Zrkova maminka.*⁵⁵

⁵³ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky*. Praha : SNDK 1962. s. 203.

⁵⁴ KAČÍRKOVÁ, Eva. *Povídky s tajemstvím*. Praha : Albatros 1985, s. 34.

⁵⁵ ŘEZÁČ, Václav. *Kluci, hurá za ním*. Praha : Albatros 1978. s. 131.

3.3.1 Postava detektiva

V literatuře pro dospělé se často objevuje hlavní postava detektiva, která je nějakým způsobem zajímavá. V této kapitole jsme se pokusili najít možné spojitosti mezi literaturou pro děti a literaturou pro dospělé díky postavě detektiva.

Postavu „velkého“ detektiva, jak ji známe ze světové literatury, bychom v české literární tradici hledali marně. Až na skromné náznaky se česká ani slovenská detektivka nemůže chlubit výraznou postavou tohoto žánru. Skutečně jediným předválečným autorem, který se pokusil vytvořit svého „velkého“ detektiva, byl Emil Vachek. Jeho inspektor Klubíčko, kterého sám autor charakterizoval pouze tím, že pije pět káv denně a stylově se obléká, zajímavě řeší díky svým myšlenkovým pochodům zápletky všeho druhu. Jméno Klubíčko předznamenává, že ty zápletky rozplétá, ale druhou symbolikou je domáckost – klubíčko náleží k domovu. Pokud bychom srovnávali detektiva Klubíčka se světovými detektivy, tak se nejvíce podobá zřejmě Herculovi Poirotovi. Z českých detektivů v sobě skrývá kus noblesy rady Vacátka z Panoptika Města pražského.⁵⁶ Rada Vacátka a jeho tři asistenti pánové Brůžek, Mrázek a Bouše jsou hrdiny trojice knížek od Jiřího Marka. Nezapomenutelný hrdina-detektiv, který je v české detektivní próze nad šedým průměrem je kapitán Exner. Hlavní postava autora Václava Erbena je sympaticky nepřizpůsobivá, dalo by se říci až drzá a poctivým přístupem ke své práci. Jistým způsobem se podobá Jamesi Bondovi. Další český autor, který znamenal přínos pro českou detektivní tvorbu byl Josef Škvorecký. Jde především o detektivky s poručíkem VB Josefem Borůvkou a příběhy soukromého detektiva Pivoňky. Poručík Borůvka je znám především ze souborného vydání dvanácti detektivních povídek *Smutek Poručíka Borůvky* (1968).

Mezi světově známé detektivy můžeme zařadit především Sherlocka Holmese, Hercula Poirota nebo Perry Masona. Každý ze zmíněných detektivů ztělesňuje určitý prototyp detektiva. Pokud zaměříme pouze na fyzický vzhled, dostane se nám pestrý seznam. Od vychrtlého Sherlocka Holmese až po tělnatost Nera Wolfa a výstřednost Hercula Poirota, který svým malým vzrůstem a relativně velkou hlavou s knírkem není zrovna ideálem mužné krásy. Škála typů je velice rozmanitá.

Zajímavé je také porovnání charakterů vybraných světových detektivů. Pro všechny slavné detektivy je specifická nějaká výstřednost. Sherlock Holmes propadá depresím a

⁵⁶ MOC, Jiří. Vysněná role Mírka Donutila. In *Žena.cz* [online]. [cit 2008-04-08]. Dostupné na WWW: <http://zena.centrum.cz/>.

pro větší inspiraci hraje na housle, Hercule Poirot si zase potrpí na oblečení, na jídlo a vybírá si i zločiny.⁵⁷ Každý detektiv má svoje specifika, která mu dokonce i určitým způsobem pomáhají při řešení zločinů.

I v detektivce pro děti nalezneme detektivy se zajímavými vlastnostmi. Detektiv Tangens má jistou podobnost s výstředností Sherlocka Holmese, i jeho pomocník Václav se podobá Watsonovi.

Když jsme osaměli, tajný agent nešťastně vzdychl. „Je to čím dál zamotanější, co říkáš Václave?“ „Ano, a co je mi nejvíce podezřelé, že podle sluhy Jamese lord Pitz-Putz začal poznovu nabývat duševní rovnováhu po poslední duchově návštěvě. Jestliže se ducha bojí a jestliže ho duch okrádá, pak pro to musí být jen jedno jediné vysvětlení...“ „Že duch dal lordovi najevo, že se už neukáže!“ vyhrkl Tangent.⁵⁸

Specifické postupy při svém pátrání používá komisař Bambus. Jeho jednání připomíná filmového detektiva inspektora Clouseaua.

„A před týdnem – prosím vás, nepřerušujte mě!“ pozvedl ruku vrchní komisař Davidson, „jste namísto obávaného vraha Cowleye zatkl velitele královské gardy mimo službu, čímž jste riskoval, že velitel gardy skutečně spáchá svou první vraždu, a to na vás! A teď jste téměř zastřelil pokladního městské banky pana Mulligana! Komisaři Bambusi, co mi tady ještě chcete vysvětlovat?“⁵⁹

V detektivce určené dětem je postava detektiva zajímavá díky svým neotřelým postupům a metodám, které mají dětské čtenáře především zaujmout a pobavit. Autoři detektivních próz pro děti většinou svému hrdinovi dají do vínku schopnost vtipně, ale profesionálně řešit záhady všeho druhu.

„Jak dokážete, že jsem to byl právě já?“ „Jednoduše, poznal jsem vás.“ „Mou tvář jste přece nemohl vidět.“ „To ne, ale vaši ruku...Zapomněl jste, že na schodišti je světlo a že vaše ruka vrhá do ložnice stín...A na ruce muže, který mě pozoroval, jsem viděl stejný prsten, jako máte vy!“ Bratr mrtvého bankéře se s výkřikem sesunul k zemi.⁶⁰

⁵⁷ GRYM, Pavel. *Sherlock Holmes a ti druzí*, Praha : Vyšehrad 1988. s. 267.

⁵⁸ STEKLÁČ, Vojtěch. *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta*. Praha : Albatros 2005. s. 47.

⁵⁹ PŘIBSKÝ, Vladimír. *Komisař Bambus a fantóm banky*. Praha : Albatros 1986. s. 24.

⁶⁰ STEKLÁČ, Vojtěch. *Mejdan na dálnici*. Praha : Mladá fronta 1985. s. 141.

4 Čítanky a detektivní žánr

Předmětem následující kapitoly je zmapování prostoru v čítankách pro druhý stupeň základních škol, který je věnován detektivní literatuře pro děti (případně pro dospělé). Vybraný vzorek učebnic pochází z období od roku 1997 – 2007. Sonda byla provedena do čítanek pro šestý až devátý ročník nakladatelství Alter, Dialog, Fraus, Fortuna, Moby Dick, Prodos, Scientia, SPL ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, SPN, Tripolia a Trizonia Praha. Chybí analýza učebnic vydaných nakladatelstvím Parta, Blug, Fragment a Nová škola a některá přepracovaná vydání starších titulů učebnic.

4.1 Šestý ročník

V čítankách pro šestý ročník se detektivní téma objevuje především v edici nakladatelství Dialog: *Čítanka plná humoru pro 6. ročník : cesty za příběhy s dobrodružstvím. Výběrové texty literární výchovy pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií* (Liberec 1999). Celá kapitola s názvem Vražda a jiné zločiny je věnována detektivnímu žánru. Ke čtení jsou žákům nabídnuty úryvky od Felixe Háje, Vladimíra Šustra, Jany Knitlové, Bohumila Nohejla a Vojtěcha Steklače.

Kniha s názvem Školák Kája Mařík je dílo spisovatelky Marie Wágnerové, která tvořila pod pseudonymem Felix Háj. Ukázka *Zlodějka v domě* pochází z druhého dílu sedmidílné knihy. Jak už název ukázky napovídá jde o detektivní téma zasazené do příběhové prózy s dětským hrdinou. Od Vladimíra Šustra, autora řady dobrodružných románů, převážně z prostředí pralesů Jižní Ameriky, je v téže čítance ukázka s názvem *Výstřel v podzemní kopce. Báječný trest* je název úryvku ze stejnojmenného titulu od Bohumila Nohejla. Dobrodružný román, který se prolíná s detektivním žánrem, vypráví o partě kluků a děvčat zažívající neobyčejná dobrodružství. Za zmínku poté stojí ukázka Vojtěcha Steklače z knihy povídek *Mejdan na dálnici*. Detektivní povídka *Žlutý Robert* vypráví o civilním inspektorovi Vavruškovi a jeho případu.

V učebnici *Čítanka pro 6. ročník základní školy a sekundu víceletého gymnázia* (2003) z nakladatelství Fraus se přímo úryvek z detektivního žánru nenachází. Určité prolínání žánru dobrodružného s detektivním nalezneme v titulech Vojtěcha Steklače (*Boříkovy lapálie*) a Jarmily Turnovské (*Kamarádi*). V ostatních textech se detektivní motivy objevují již pouze sporadicky, např. *Čítanka 6* (SPN, 2003) - Karel Poláček:

Bylo nás pět; Čítanka pro 6. ročník (Alter, 1998) - Karel Poláček: *Bylo nás pět*; Čítanka s literární výchovou pro 6. ročník ZŠ (Moby Dick, 1997) - Jaroslav Foglar: *Chata v jezerní kotlině* (Stínadla se bouří).

4.2 Sedmý ročník

V čítankách pro sedmý ročník základních škol se detektivní žánr připomíná především skrze detektivní literaturu pro dospělé. V učebnici s názvem *Čítanka s literární výchovou pro 7. ročník ZŠ* (1998) se autoři Zuzana Fialová a Jiří Podzimek rozhodli představit detektivní žánr úryvkem od Agathy Christie. Úryvek je z knihy *Mrtvá v knihovně*. Celou kapitolu věnovanou detektivce najdeme v učebnici vydané nakladatelstvím SPL Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra – *Český jazyk: literatura a komunikace*. V tomto případě to není pouze čítanka, ale i učebnice. Autoři se v kapitole *Detektivka* věnují především autorů světové literatury (Agatha Christie, Arthur Conan Doyle a Edgar Allan Poe). Z českých autorů je připomenut Jakub Arbes, jako představitel nového žánru romaneta, které má napínavý děj s fantazijními nebo detektivními prvky.

Čítanka pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií (Fortuna 2005, 2. přepracované vydání), která je zpracovaná v souladu s Rámcově vzdělávacím programem pro základní vzdělání, připomíná detektivní žánr ukázkou s názvem *Zhoubná kniha* od Gilberta Keitha Chestersona.

Věra Martinková, autorka učebnice s názvem *Malá Čítanka 7* (Tripolis 1998), upozorňuje na detektivní žánr úryvkem s názvem *Škola v opatství* od britského autora Arthura Conana Doylea.

4.3 Osmý ročník

Autoři dvou učebnic pro osmé třídy se vracejí ke kořenům detektivky. V čítankách z nakladatelství Moby Dick a Fraus jsou úryvky od zakladatele detektivního žánru Edgara Allana Poa. V učebnici s názvem *Čítanka s literární výchovou pro osmý ročník* (Moby Dick 1998) je text s názvem *Maska červené smrti*. Od stejného autora je ukázka

z díla *Zánik domu Usherů* v edici nakladatelství Fraus – *Čítanka pro osmý ročník základní školy a sekundu víceletého gymnázia*.

Bratrstvo bílého klíče od Františka Langera představuje v čítance autorka Věra Martinková (*Malá Čítanka* 8, 2001). Stejnojmenná autorka v učebnici *Literatura 8* (1999) zmiňuje jednoho ze zakladatelů dětské detektivní tvorby Marka Twaina a jeho *Dobrodružství Huckleberryho Finna*.

4.4 Devátý ročník

V učebnicích pro deváté ročníky se detektivní literatuře věnují autoři těchto čítanek: *Čítanka s literární výchovou* (Moby Dick, 1998) – úryvek s názvem *Zánik domu Usherů* od Edgara Allana Poa, *Čítanka pro 9. ročník* (Fortuna, 1998) – Felix Háji: *Školák Kája Mařík*, *Čítanka 9* (Prodos, 1998) – Emil Vachek: *Bidýlko* a Agatha Christie: *Pět malých prasátek*.

Ojedinelé detektivní motivy se objevují i v dalších textech v čítankách pro 6. až 9. ročník, nejčastěji např. v příběhové próze s dětským hrdinou či dobrodružné próze.

4.5 Shrnutí

Průzkum je do jisté míry ovlivněn nekompletním zpracováním všech čítanek vydaných v daném časovém období. Přesto můžeme z prostudovaného vzorku vyvodit dílčí závěr. Žáci se s detektivním žánrem mají možnost obeznámit nejvíce v šestém a sedmém ročníku. Pokud jejich zájem přetrvá, pak se k tomuto druhu literatury obrátí zřejmě především ve svém vlastním volném čase. V čítankách pro osmé a deváté ročníky je detektivní žánr více připomenut již pouze v několika textech. Poměr mezi intencionálními a neintencionálními texty ve sledovaných čítankách je v procentuelním srovnání zhruba 59 % (intencionální) a 41 % (neintencionální). Lze tudíž konstatovat, že z uvedeného počtu čítanek se detektivnímu žánru hlouběji věnují učebnice nakladatelství Moby Dick, Dialog, Fortuna a Tripolis.

5 Mimoškolní odkazy na detektivní téma

5.1 Tematické akce v knihovnách

Mladí čtenáři se mají možnost blíže seznámit s detektivní tematikou také mimo okruh školy. Do této kategorie můžeme zařadit akce v knihovnách pro děti na určité téma (v našem případě detektivní). Většinou tyto akce jsou spojené se čtením ukázek z děl a besedou s dětmi.

5.2 Akce Domů dětí a mládeže

Další možností, jak informovat děti o žánru, který třeba ještě neznají, jsou aktivity Domů dětí a mládeže, které jsou v různých městech České republiky. Dům dětí a mládeže „Na Výstavišti“, Mladá Boleslav s oddělením v Mnichově Hradišti pořádalo akci pro děti s názvem *Detektivní stopovaná aneb Jak se stát detektivem!* Tato akce byla určena především pro děti předškolního věku a mladšího školního věku. Stopovaná se odehrávala na náměstí a v okolních ulicích Mnichova Hradiště. Na začátku (nazváno jako Nábor detektivů do detektivní kanceláře) bylo dětem nastíněno o čem celé pátrání bude. Malí detektivové dostali do rukou kartičky s tajenkou, tužky a vydali se hledat indicie.

1. stanoviště - *paní starostová*

předpoklady: Paní starostová byla velice nešťastná na chvíli si na úřadě odběhla na WC a někdo jí mezitím z kanceláře odnesl – odcizil odložené šperky. Děti měly za úkol pomoci jí vystopovat, kdo je pachatelem krádeže. Děti vyzpovídaly paní starostovou a zapsaly si do tajenky písmenka, která vedou k vyluštění tajenky, ve které se skrývá, kdo je pachatelem.

2. stanoviště - *u zahradníků*

předpoklady: Zahradníci zrovna upravovali trávník a záhony kolem městského úřadu. Byli prvními svědky, kteří zahlédli podezřelou postavu, která rychle utíkala z městského úřadu. Děti měly za úkol vyzpovídat zahradníky a získat od nich písmenka do tajenky.

3. stanoviště - *místní „drbný“/klepný*

předpoklady: Tyto dámy vždy vědí o všem co se kde šustne. Vysedávají celé dny na lavičce a probírají nejdůležitější události z celého Hradiště. Zajisté také viděly zloděje šperků. Děti měly opět za úkol je vyzpovídat. Na oplátku však musely svému informačnímu zdroji sdělit jinou senzační zprávu. Byla-li dostatečně pikantní, byly děti odměněny písmenkem do tajenky.

4. stanoviště - *sportovec*

předpoklady: Sportovec při jednom svém odpoledním tréninku běžel kolem radnice a také zahlédl zloděje, jak si to peláší se svým lupem. Opět se opakoval stejný scénář, děti vyzpovídaly sportovce a získaly další písmena do tajenky.

5. stanoviště - *straka*

předpoklady: Straka je zlodějem šperků paní starostové, děti ji musely vystopovat a najít šperky v jejím hnízdě. Straka, aby se napravila, bude muset odevzdat dětem část ze svého pokladu (odměna pro malé detektivy v podobě menších výrobků a sladkostí).

Tyto aktivity můžou motivovat nejmladší děti k přečtení nějaké detektivní knihy a do budoucna jim můžou dát určitou představu o detektivkách vůbec.

5.3 Televizní motivace

Starší děti může motivovat pořad České televize ve spolupráci s Centrem vzdělávání *Případy detektiva Packala*. Tento televizně – internetový pořad je soutěž, do které se mohou zapojit týmy dětí, nebo dokonce škola. Vybraná místa jsou často zajímavá svou historií, nebo současností.

Hlavní postava detektiv Packal - mladý, moderní a svérázný detektiv, řeší v rámci své praxe mnoho zajímavých případů. Do cesty se mu neustále připlétá jeho odvěký rival Ing. Šílený.

Ing. Šílený - postava, která se pokouší sestrojít šílený stroj. Na různých místech proto krade rozličné prapodivné věci, které chce použít jako součástky do tohoto stroje. Je rychlý, nikdo ho nikdy neviděl, neví se, jak vypadá. Vždy, když něco ukradne, schová to na krátký čas nedaleko do svého trezoru a čeká, než se uklidní situace. Packal je mu ale v patách. Okamžitě po loupeži je na místě činu a snaží se ukradený předmět získat dříve, než si jej Ing. Šílený odnese. Na pomoc si vždy pozve dva týmy (gangy 4 a 4)

mladých nadějných detektivů, které mu pomáhají případ vyřešit. Soutěží přitom, který z nich si povede lépe. Ing. Šílený má také svého komplice, který je Mgr. Smolař.

Mgr. Smolař - je tak trochu roztržitý a proto ho při troše důvtipu lze odhalit. Důležitý je jeho výslech, při kterém se mohou objevit důležité stopy vedoucí k trezoru. Pak se detektivní týmy snaží najít co nejdříve trezor s ukrytou věcí a otevřít jej. Musí se však nejprve dostat na místo činu, vyslechnout svědky, odhalit podezřelé, posbírat a vyhodnotit stopy, které Ing. Šílený na místě zanechal.⁶¹

Tato soutěž je pro děti zajisté přínosem. Umožní dětem, aby samy vyhledávaly indicie, logicky zvažovaly a propojovaly stopy, které by mohly vést k trezoru. Dále pak poznávají nová místa a historii jednotlivých objektů. Odvysílané díly se odehrávaly např. v Národním muzeu v Praze, ve Skanzenu v Přerově nad Labem, v Klementinu, v Národním technickém muzeu, na Točnicku a dalších. Každý člen má v gangu svoji roli, která vychází z toho, jak moc je svému gangu prospěšný. Učí se, jak pracovat v týmu a používat techniku (videokamera, notebook, digitální fotoaparát, atd.) Soutěž do případů vtahuje i samotného diváka, který se může účastnit v podobě odpovědí na soutěžní otázky. Od některých stávajících pořadů se odlišuje také tím, že se zaměřuje na rozvíjení kompetencí a dovedností, které jsou prosazovány v rámci probíhající reformy českého školství, a rozvíjí schopnosti využitelné v každodenním životě dnešního člověka. Soutěž je určena pro čtyřčlenné smíšené týmy (minimálně jeden hoch či jedna dívka) ve věku 12 až 15 let.

5.4 Detektivka a internet

Milovníci detektivní literatury zakládají určité fankluby detektivů (např. diskusní server Lopuch) a dokonce celé portály, které se věnují jen detektivní tvorbě. V současné době je na síti dostupných několik webových stránek o tomto žánru. Například *Centrum detektivky* (www.detektivky.com), *Detektivka – asociace autorů detektivní literatury a Ministerstva vnitra* (<http://www.mvcr.cz/detektiv/>) a *Česká společnost Sherlocka Holmese* (<http://www.sherlockholmes.cz>). Tyto uvedené stránky jsou pouze pro detektivku pro dospělé. Web zabývající se pouze dětskou detektivní tvorbou nebyl doposud zřejmě vytvořen.

⁶¹URL: <<http://www.packal.cz/kdojekdo.aspx>>[cit 2008-04-19]

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Úvod k praktické části

Cílem praktické části diplomové práce je na základě dotazníkového průzkumu zjistit, do jaké míry je detektivní žánr oblíbený či neoblíbený mezi čtenáři školního věku a jaké mají tito čtenáři požadavky na postavu detektiva.

Tituly uváděné v dotazníku byly vybrány po prostudování čítanek, které byly v daných ročních používány při výuce. Dále jsou uvedeny názvy knih, které jsou, byly a budou vždy mezi mládeží oblíbené a mají přinejmenším k detektivnímu žánru velice blízko. Alternativy odpovědí týkající se vzhledu a charakteru detektiva byly vybírány na základě obvyklých charakteristických vlastností literárních i filmových hrdinů.

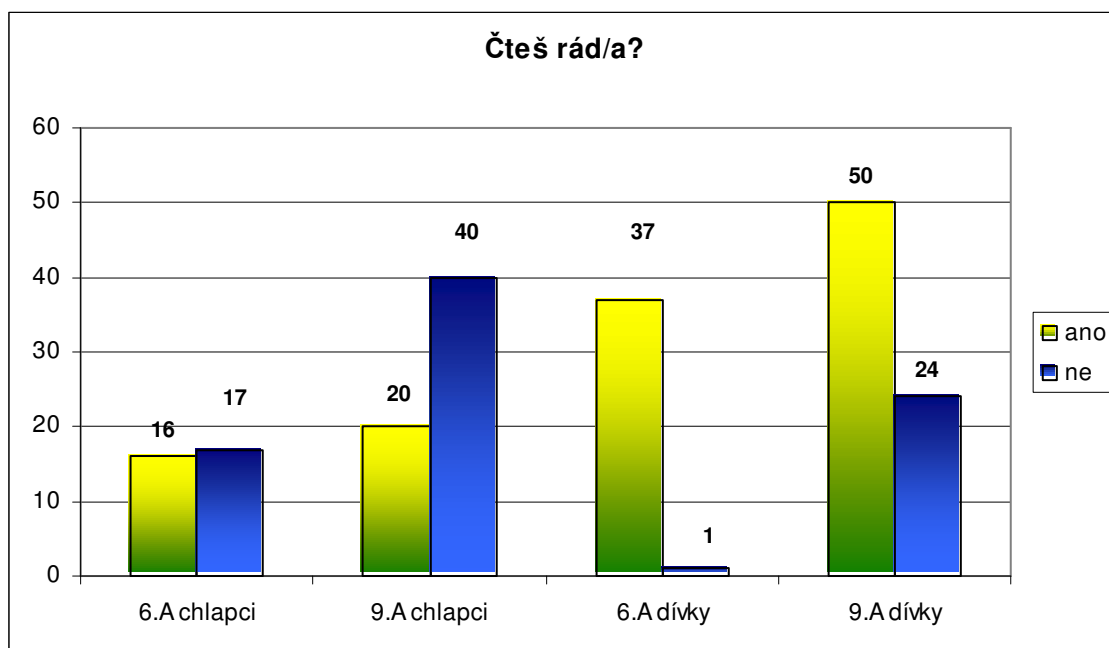
Dotazníky byly rozdány na třech základních školách v Mnichově Hradišti a Mladé Boleslavi. Celkem odpovídalo na zadané otázky 205 respondentů. 71 žáků šestých tříd a 134 žáků tříd devátých. Z toho bylo 44 % dívek a 56 % chlapců. Průměrný věk respondentů byl u dívek 14,1 roku, u chlapců 13,1 roku.

Dotazník obsahoval celkem 11 otázek. Pro získávání dat byl zvolen dotazník se třemi typy otázek. Základ tvoří polouzavřené otázky s nabídkou odpovědí a jednou volnou možností nebo více možnostmi odpovědi. Další otázky, uzavřeného typu ano/ne, zjišťují stanovená a přesně vyhodnotitelná fakta výzkumu. Otevřené otázky dotazníku slouží k postihnutí dalších možných variací pro vývoj dotazníku a inspiraci pro pokračování, případně rozšíření výzkumu v budoucnosti.

6.1 Vyhodnocení dotazníků

První otázka měla za úkol zjistit, zda žáci mají kladný či naopak záporný vztah ke čtení obecně. Největší četnost kladných odpovědí byla zaznamenána u dívek ze 6. tříd (99 %). Z grafu č. 6. 1 lze vyčíst, že téměř 68 % dívek z devátých tříd rádo čte. 67 % chlapců devátých tříd odpovědělo, že nerado čte. V šestých třídách čte ráda většina dívek (99 %). U chlapců 6. tříd byly odpovědi vyrovnané. Určitý vliv tu může hrát stupeň čtenářského vývoje a s ním související změna preferencí čtenářských zájmů a volnočasových aktivit.

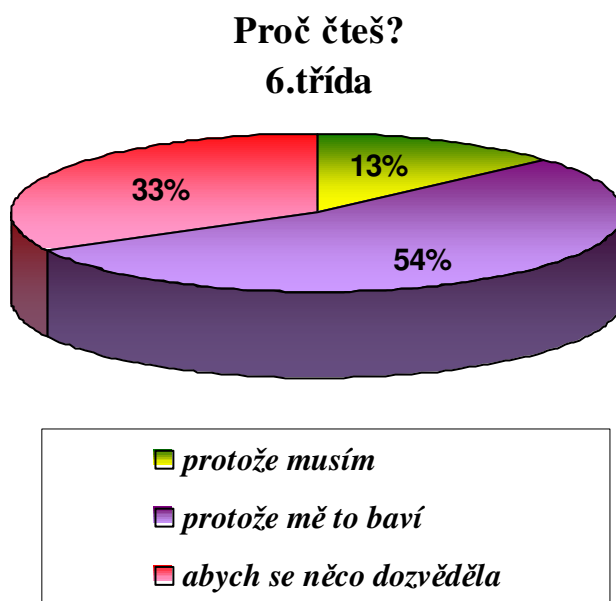
Obr. 6. 1 graf k otázce č. 1

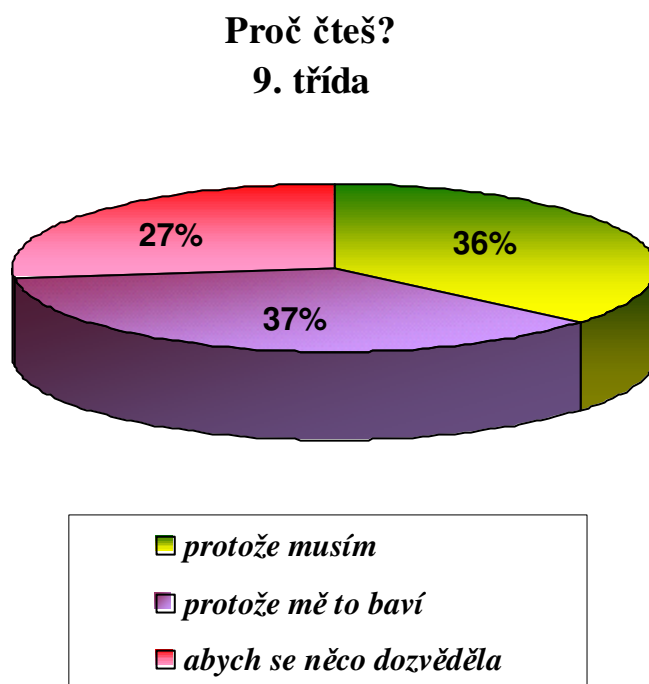
Ptali jsme se rovněž, proč žák čte, zda má ke knize dobrý vztah a vyhledává ji sám. Srovnáme-li odpovědi 6. a 9. tříd, pak žáci z nižších ročníků pouze ve 13 % odpovídali, že „sáhnou“ po knize *protože musí* a přes 50 % odpovědělo, že čte, *protože je to baví*, tzn. že knihy sami vyhledávají.

Odpovědi u žáků tříd devátých byly u každé možnosti odpovědi takřka vyrovnané (viz graf č. 6.2b). Největší četnost odpovědí byla zaznamenána u odpovědí *protože musím* a *protože mě to baví*.

Obr. 6. 2a Graf k otázce č. 2 (6. třída)

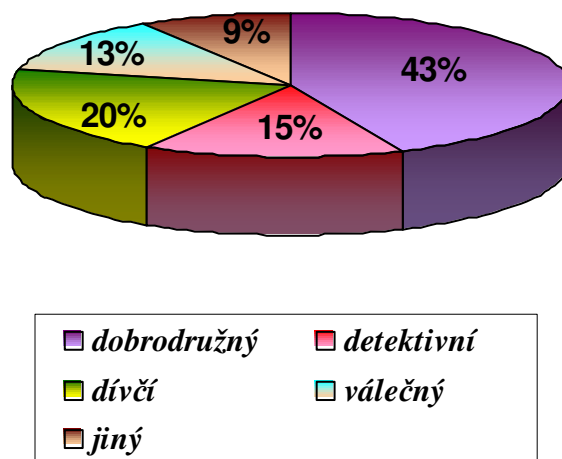
Obr. 6. 2b graf k otázce č. 2 (9. třída)

Odpovědi na otázku *Jaký je tvůj oblíbený žánr literatury?* ukázaly, že téměř polovina žáků (43 %) 6. tříd preferuje literaturu dobrodružnou. V devátých třídách dává čtvrtina žáků přednost jinému žánru než bylo v nabídce odpovědí a čtvrtina žáků, v tomto případě většinou dívek, žánru dívčímu. Dobrodružná literatura tu zaostává za předchozími dvěma žánry pouze o 1 procento. Pokud se zaměříme na žánr detektivní, tak v 6. třídách ho uvedlo 15 % respondentů a v třídách devátých 12 % viz graf č. 6. 3a a 6. 3b.

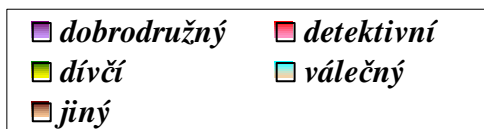
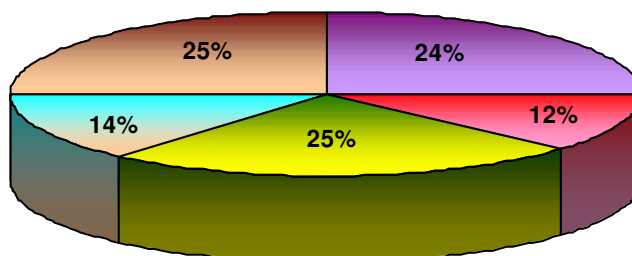
Obr. 6. 3a graf k otázce č. 3 (6. třída)

Jaký je tvůj oblíbený žánr literatury?
6. třída

Obr. 6. 3b graf k otázce č. 3 (9. třída)

Jaký je tvůj oblíbený žánr literatury?
9. třída

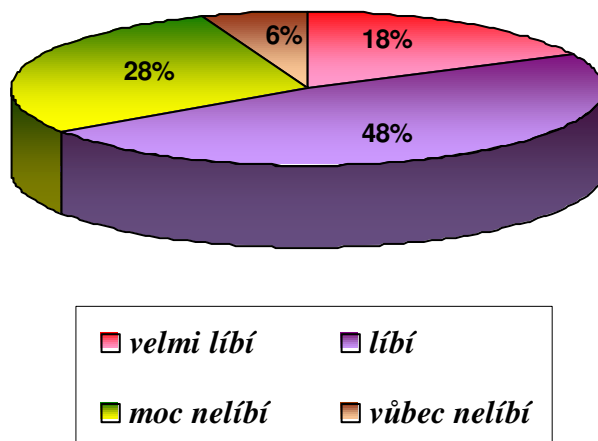

Čtvrtá otázka byla zaměřena přímo na detektivní žánr. Zajímalo nás, jak respondent hodnotí svůj vztah k tomuto druhu literatury .

U této otázky odpovědělo 48 % žáků šestých tříd, že se jim detektivní příběhy *líbí*. 39 % žáků devátých tříd upřednostnilo možnost *moc nelíbí*. Skoro čtvrtina žáků 9. tříd označila možnost odpovědi tedy *vůbec nelíbí*, oproti žákům nižšího ročníku, kde pouze 6 % uvedlo tuto odpověď.

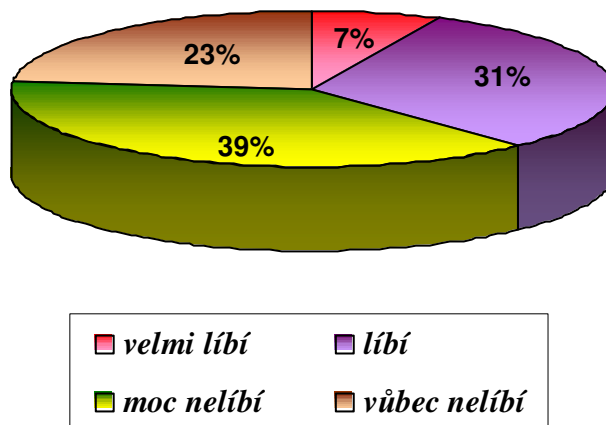
Obr. 6. 4a graf k otázce č. 4 (6. třída)

Detektivní příběhy se mi...
6.třída

Obr. 6. 4b graf k otázce č. 4 (9. třída)

Detektivní příběhy se mi...
9. třída

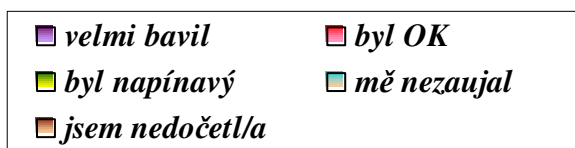
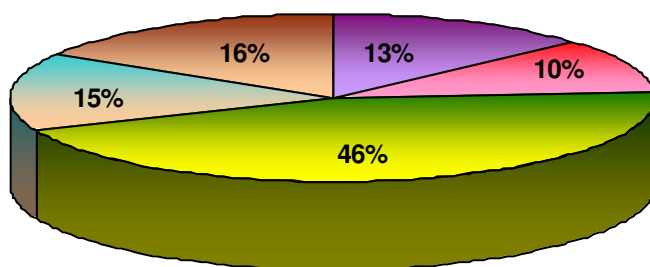

Další, v pořadí pátá otázka, byla zaměřena na konkrétní detektivní příběh a dojem, jaký v respondentovi zanechal. Z možných odpovědí označilo téměř 50 % žáků z šestých tříd, že příběh, který naposledy četli, byl *napínavý*. Vyrovnané jsou možnosti odpovědí *vůbec nezaujal* a *jsem nedočel/a*. V 15 % případů čtenáře příběh *vůbec nezaujal* nebo jej

vůbec nedočetli (16 %) viz graf č. 6. 5a. U žáků 9. tříd tuto možnost uvedlo 40 % respondentů.

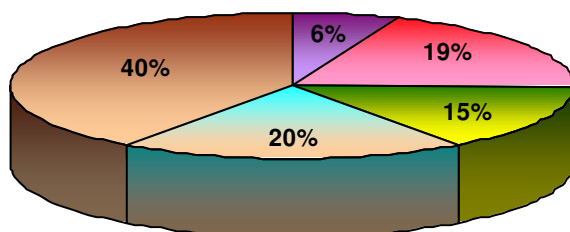
Obr. 6. 5a Graf k otázce č. 5 (6. třída)

Detektivní příběh, který jsem naposled četl/a mě:
6. třída

Obr. 6. 5b Graf k otázce č. 5 (9. třída)

Detektivní příběh, který jsem naposled četl/a mě:
9. třída

V pořadí šestá otázka se vztahovala k samotné postavě detektiva. Byla zaměřena na vlastnosti, které by měl či neměl podle čtenářů detektiv mít. Podle počtu procent by detektiv měl být dle žáků šestých tříd *odvážný* (100 %), *chytrý* (99 %) a *trpělivý* (94 %). Další vlastnosti viz tabulka.

V devátých ročnících, stejně jako v 6. třídách, byla nejvíce preferována vlastnost *odvážný*, hned za ní *zvědavost* a *odvážnost*, dále *vychytralost*, *chytrý*, *starostlivost*, *přátelskost*, *vážnost* a *vtipnost*. Podle 9. tříd by postava detektiva neměla být *pořádkumilovná* a *nápaditá*. Tyto vlastnosti se u nižšího ročníku ještě objevují.

Tab. 6. 1 Tabulka vlastností, které by detektiv měl mít.

	6. třídy	9. třídy
1.	odvážný (100%)	odvážný (98%)
2.	chytrý (99%)	zvědavý (97%)
3.	trpělivý (94%)	trpělivý (97%)
4.	vychytralý (92%)	vtipný (93%)
5.	zvědavý (90%)	chytrý (93%)
6.	vážný (85%)	vážný (90%)
7.	přátelský (85%)	starostlivý (87%)
8.	starostlivý (80%)	přátelský (85%)
9.	vtipný (76%)	vychytralý (77%)
10	nápaditý (68%)	-----
11.	pořádkumilovný (66%)	-----

Pokud bychom chtěli vědět, jaké vlastnosti by detektiv určitě mít neměl, odpoví nám tabulka č. 6. 2 - vynikala *pořouchlost*, *bručounství*, *drzost*, *bojácnost* a *nevšímavost*. V šestých třídách a v devátých by přibyla ještě *pořádkumilovnost* a *nápaditost*.

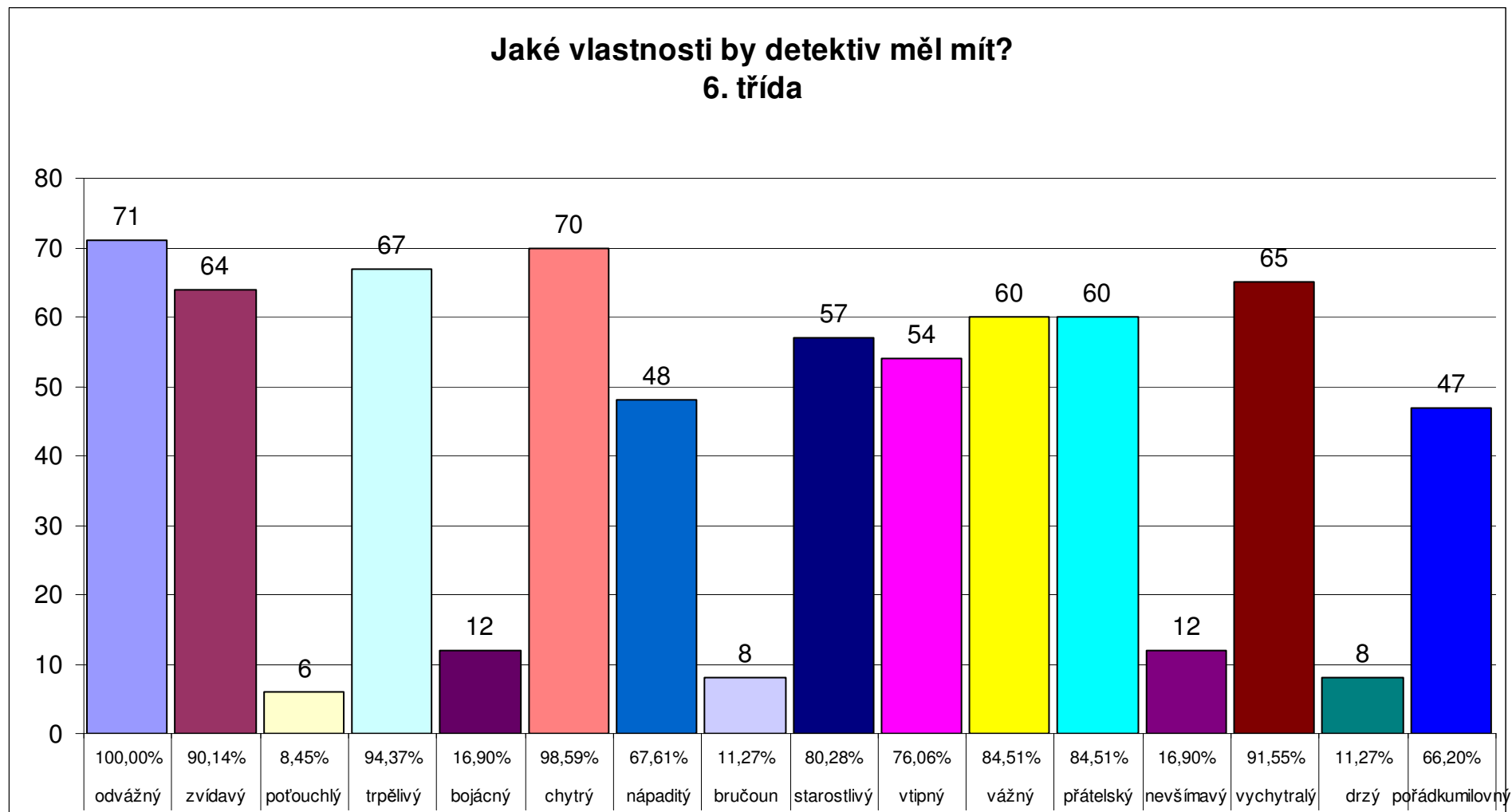
Tab. 6. 2 Pořadí vlastností, které by detektiv neměl mít.

	6. třída	9. třída
1.	poťouchlý (92 %)	nevšímavý (97%)
2.	bručoun (89 %)	bručoun (96%)
3.	drzý (89%)	drzí (91%)
4.	bojácný (83%)	poťouchlý (91 %)
5.	nevšímavý (82 %)	bojácný (90%)
6.	-----	pořádkumilovný (87%)
7.	-----	nápaditý (63%)

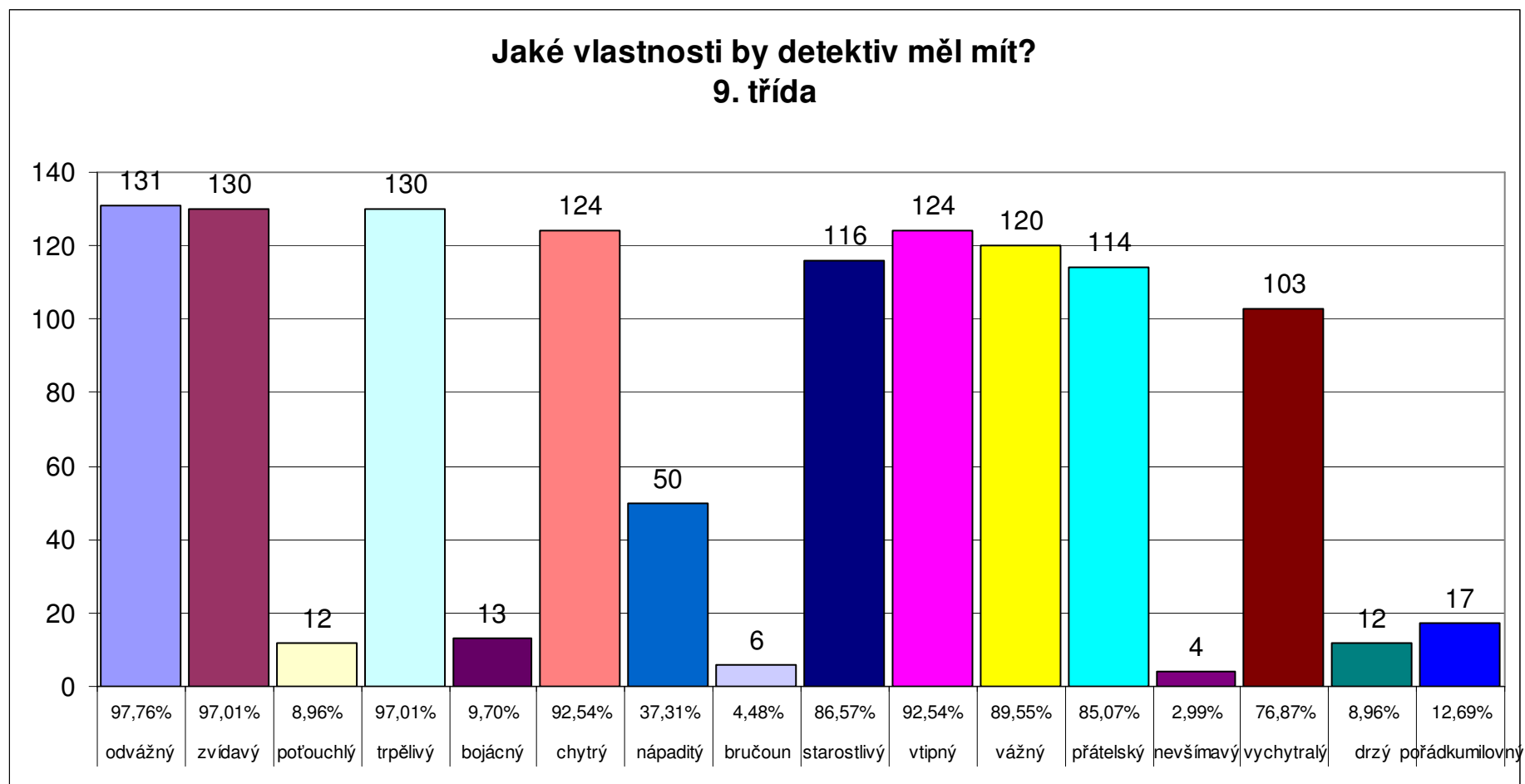
Tab. 6. 3 Celkové pořadí vlastností.

	6. třída	9. třída
1.	odvážný (100%)	odvážný (98%)
2.	chytrý (99%)	zvědavý (97%)
3.	trpělivý (94%)	trpělivý (97%)
4.	vychytralý (92%)	vtipný (93%)
5.	zvědavý (90%)	chytrý (93%)
6.	vážný (85%)	vážný (90%)
7.	přátelský (85%)	starostlivý (87%)
8.	starostlivý (80%)	přátelský (85%)
9.	vtipný (76%)	vychytralý (77%)
10.	nápaditý (68%)	nápaditý (37%)
11.	pořádkumilovný (66%)	pořádkumilovný (13%)
12.	nevšímavý (17%)	bojácný (10%)
13.	bojácný (17%)	drzý (9%)
14.	bručoun (11%)	poťouchlý (9%)
15.	drzý (11%)	bručoun (4%)
16.	poťouchlý (8%)	nevšímavý (3%)

Obr. 6. 6a Graf znázorňující procentuální pořadí vlastností (6. třída)

Obr. 6. 6b Graf znázorňující procentuální pořadí vlastností (9. třída)

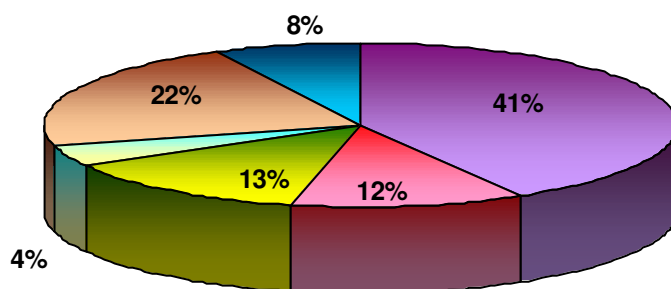
Sedmá otázka byla zaměřena především na to, jak si postavu detektiva respondenti představují, jaká je jejich první asociace, když se vysloví slovo detektiv. Z nabídky šesti možných odpovědí si nejvíce žáků, shodně u obou ročníků, představuje detektiva jako *starého pána v dlouhém kabátu* (42 % 9. roč., 41 % 6. roč.). Vliv na tuto představu může mít postava snad nejznámějšího literárního detektiva ze zahraniční literatury Sherlocka Holmesa.

Zajímavý výsledek se ale objevil na druhém místě. 22 % žáků nižšího ročníku uvedlo, že si hlavního hrdinu představují jako *moderního elegána středních let*. V devátých třídách zase 20 % uvedlo odpověď *celou partu chlapců a dívek*. Výsledek je překvapivý, dalo by se to spíše očekávat obráceně. Opět tu může hrát vliv filmového hrdiny Jamese Bonda.

Nejmenší četnost odpovědí zaznamenala možnost *starou paní*. Tu by si v detektivním příběhu jako hlavní postavu zvolilo pouze 4 % žáků tříd šestých a 6 % žáků tříd devátých (navzdory známe hrdince seriálu *To je vražda, napsala*).

Obr. 6. 7a Graf k otázce č. 7 (6. třída)

Představuješ si hlavního hrdinu příběhu jako?
6.třída

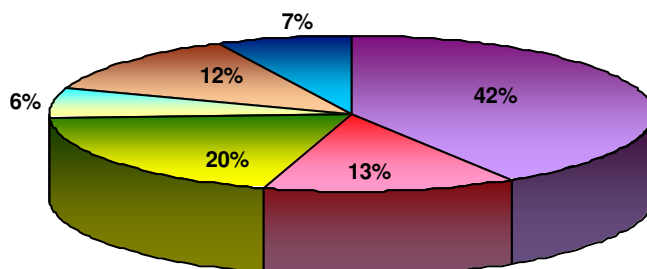

- *starého pána v dlouhém kabátě*
- *mladého zvědavého klučinu / zvědavou dívčinu*
- *celou partu chlapců/ dívek*
- *starou paní*
- *moderního elegána středních let*
- *nadpřirozenou bytost*

Obr. 6. 7b Graf k otázce č. 7 (9. třída)

Představuješ si hlavního hrdinu příběhu jako?

9. třída

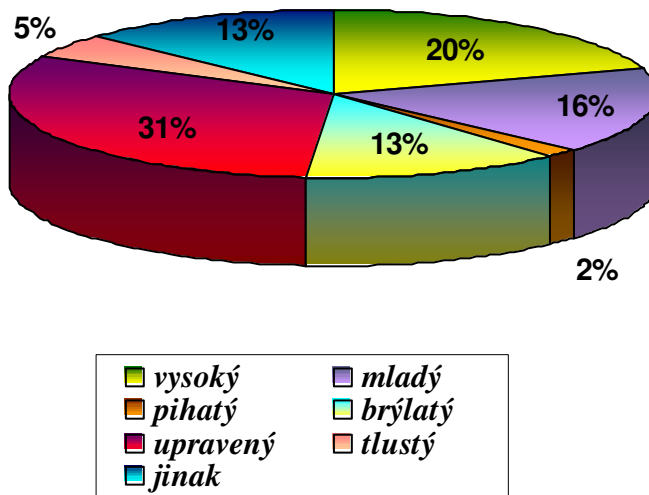

- *starého pána*
- *mladého zvědavého klučinu / zvědavou dívčinu*
- *celou partu chlapců/ dívek*
- *starou paní*
- *moderního elegána středních let*
- *nadpřirozenou bytost*

Osmá otázka byla zaměřena na vizáž detektiva. Respondenti měli vybírat ze šesti různých vzhledových vlastností, sedmou alternativou byla možnost, že by detektiv měl vypadat ještě jinak, než z těchto šesti možných variant. Výsledky z obou ročníků se od sebe lišily nepatrně. Pokud bychom postupovali od nejvýše preferovaných vlastností, pak detektiv by měl podle žáků šestých a devátých tříd být *upravený* (30 %), *vysoký* (20 %), *mladý* (17 %), *brýlatý* (13 %). 13 % respondentů také uvedlo, že by měl detektiv vypadat *jinak*, než ze zmíněných šesti variant odpovědí. Z průzkumu také vyplývá, že by detektiv neměl být *tlustý* a *pihatý*.

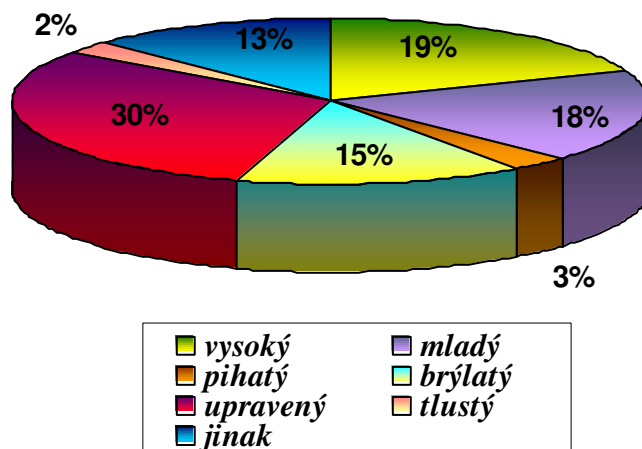
Obr. 6. 8a Graf k otázce č. 8 (6. třída)

Jak si takového detektiva představuješ?
6. třída

Obr. 6. 8b Graf k otázce č. 8 (9. třída)

Jak si takového detektiva představuješ?
9. třída

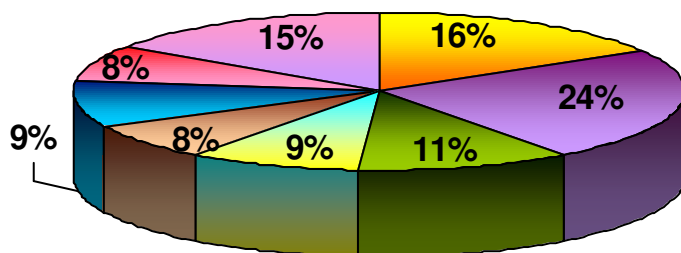
Tab. 4. 4 Tabulka zobrazující, jak by měl detektiv vypadat

	6. třída	9. třída
1.	upravený (31%)	upravený (30%)
2.	vysoký (20%)	vysoký (19%)
3.	mladý (16%)	mladý (18%)
4.	brýlatý (13%)	brýlatý (15%)
5.	jinak (13%)	jinak (13%)
6.	tlustý (5%)	pihatý (3%)
7.	pihatý (2%)	tlustý (2%)

Zajímalo nás, co respondenty nejvíce přitahuje na detektivních příbězích? Na tuto otázku odpovídali žáci v deváté otázce. Z odpovědí vyplývá, že převážnou většinu žáků nejvíce přitahuje na detektivních příbězích *tajemno* (16 % 6. i 9. třídy) a *napětí* (24 % u 6. tříd a 26 % u 9. tříd). Dále již skončily *prapodivné metody, které detektiv používá* (15 % 6. třídy, 14 % 9. třídy) a *rozuzlení záhady* (shodně 11 %).

Obr. 6. 9a Graf k otázce č. 9 (6. třída)

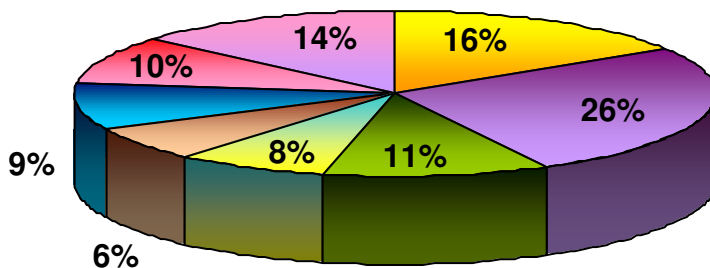
Co tě nejvíce přitahuje na detektivních příbězích?
6. třída

- *tajemno*
- *napětí*
- *rozuzlení záhady*
- *samotné pátrání po záhadě (zločinu)*
- *když detektiv na něco důležitého přijde*
- *když na něco přijdu dříve než detektiv v knize*
- *samotný zločin*
- *prapodivné metody, které detektiv používá*

Obr. 6. 9b Graf k otázce č. 9 (9. třída)

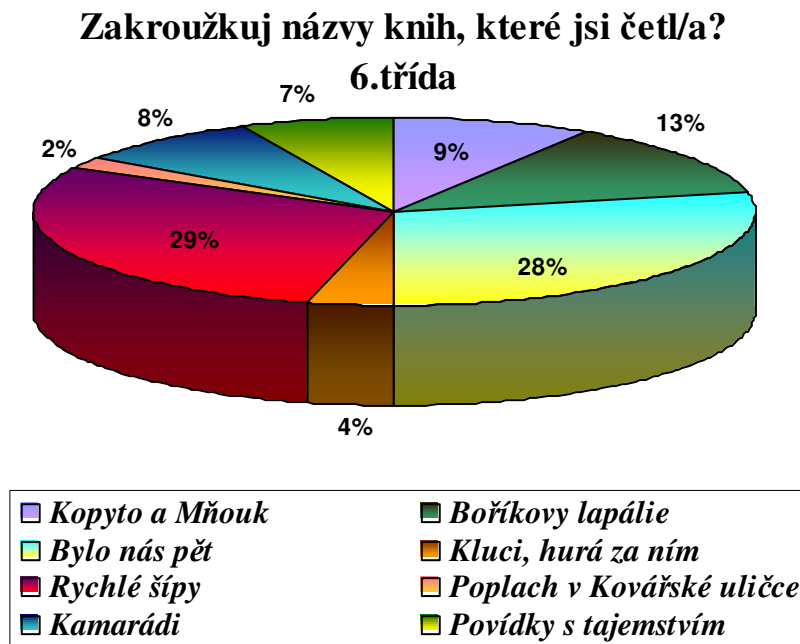
Co tě nejvíce přitahuje na detektivních příbězích?
9. třída

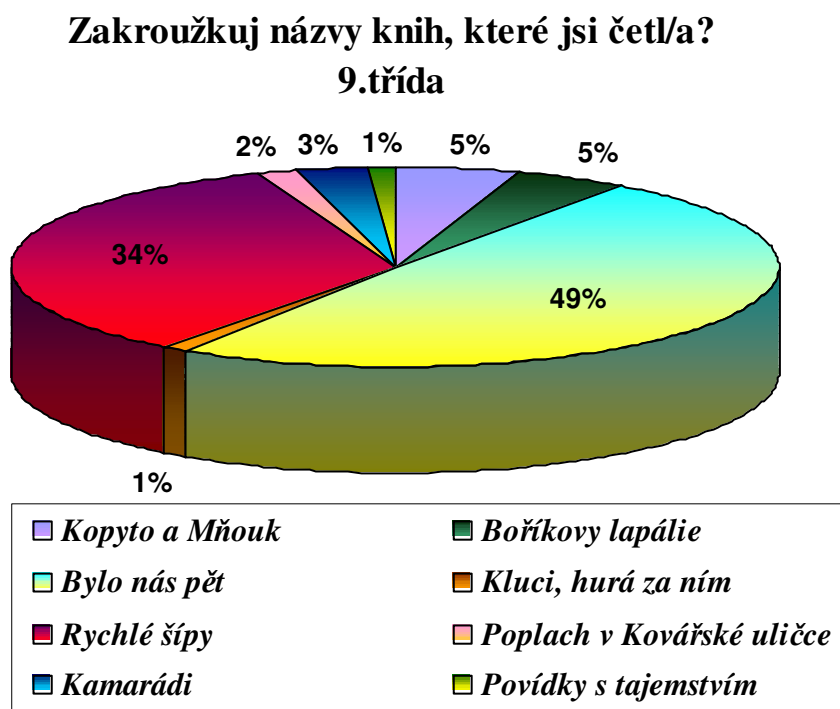
- *tajemno*
- *napětí*
- *rozuzlení záhady*
- *samotné pátrání po záhadě (zločinu)*
- *když detektiv na něco důležitého přijde*
- *když na něco přijdu dříve než detektiv v knize*
- *samotný zločin*
- *prapodivné metody, které detektiv používá*

Desátá otázka byla zaměřena na konkrétní tituly daného žánru, které respondenti četli. Z grafu číslo 6. 10a a 6. 10b můžeme vysledovat, že mezi žáky jsou nejčtenější knihy *Bylo nás pět* (v 9. ročnících – 49 %) a *Rychlé šípy* (v 6. ročnících – 29 %).

Obr. 6. 10a Graf k otázce č. 10 (6. třída)

Obr. 6. 10b Graf k otázce č. 10 (9. třída)

Poslední otázka byla sondou do hlubších osobních znalostí respondentů v rámci daného žánru. Žáci 9. tříd často uváděli knihy autorů zahraniční literatury. Především literatury německé, anglické a italské, např. Peinkofer Michael: *Bratrstvo run*, Süskind Patrick: *Parfém-příběh vraha*, Snicked Lemony: *Řada nešťastných příhod*, Ulyses Moore: *Brána čau*, Fridrich Joachim: *Čtyři a půl kamaráda*, Sherwood Anderson: *Smrt v lese*.

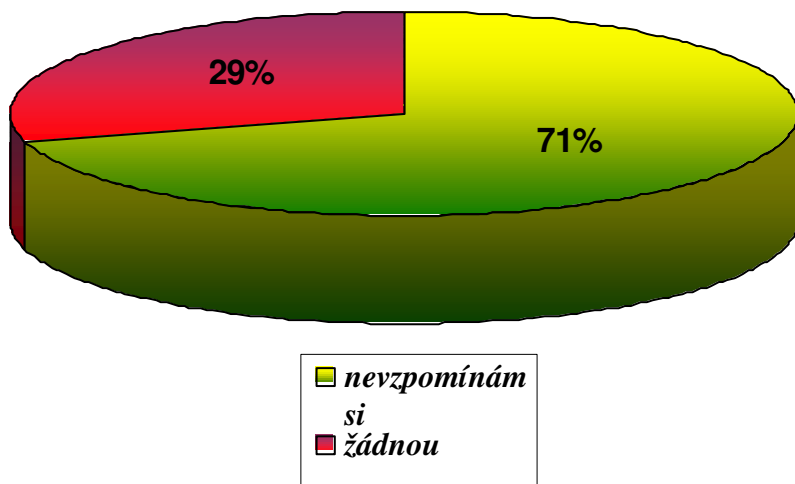
Žáci šestých ročníků již uváděli především autory české, např. Jaroslav Foglar: *Hoši od Bobří řeky*, *Dobrodružství v Zemi nikoho*, Zinnerová Markéta: *Tajemství proutěného košíku*, Hrnčíř Svatopluk, *Sedm sněhuláků a jiné případy pro malé detektivy*. Ze zahraniční literatury se v dotaznících 6. ročníků objevily tituly od Gerita Kopietze: *Agáta a Dr. Lupa*, Hanse Jürgena Presse: *Horká stopa*, Enid Blytonové: *Správná pětka*, *Správná pětka u moře*.

Velké množství respondentů uvádělo jiné knihy než s detektivní tematikou, zvl. dívky (milostné romány). Objevily se i názvy pořadů v televizi a televizní seriály na detektivní téma.

71 % žáků tříd devátých si nevzpomnělo na žádnou jinou knihu s detektivní tematikou, u tříd šestých to bylo 85 %. Možnost b) *žádnou* knihu označilo v nižších ročnících 15 % a ve vyšším ročníku to bylo 29 %.

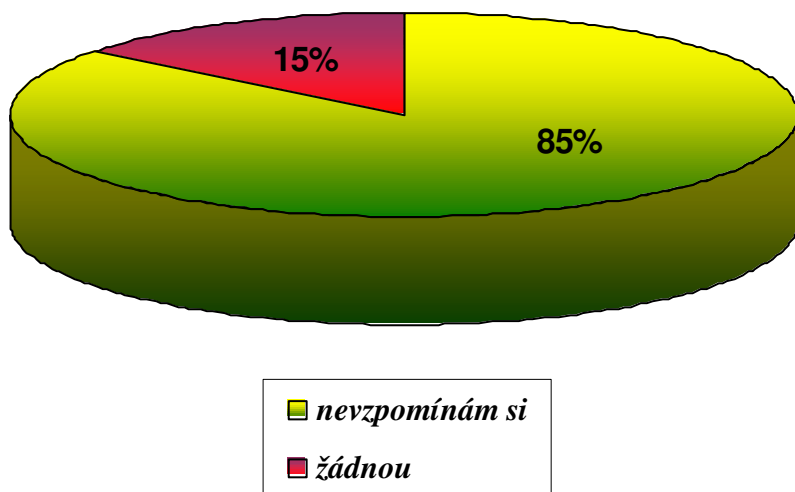
Obr. 6. 11a Graf k otázce č. 11 (6. třída)

Které jiné knihy s detektivní zápletkou znáš?
9.třída

Obr. 6. 11b Graf k otázce č. 11 (9. třída)

Které jiné knihy s detektivní zápletkou znáš?
6.třída

6.2 Komentář k dotazníku

V dotazníku byly zastoupeny otázky týkající se dětské detektivní literatury, postavy detektiva a v neposlední řadě také oblíbenosti detektivní literatury u žáků základní školy. Dětské čtenářství je nemalou částí veřejnosti považováno za okrajový jev vyhrazeným specialistům např. knihovníkům, učitelům či vydavatelům. Zda děti čtou a co čtou má významný vliv na řadu dalších oblastí života dítěte. Proto považujeme za prospěšné zjistit, do jaké míry přispívá k rozvoji dítěte a především k rozvoji dětského čtenářství i např. detektivní žánr, zda je mezi dětmi oblíbený a jak může čtenáře ovlivnit.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že více čtou žáci nižšího ročníku, převážně proto, že je to baví. Žáci 9. ročníků většinou čtou, protože musí. Nejoblíbenějším žánrem 6. ročníků je dobrodružná literatura, podobně v 9. ročnících. Zde se přidává literatura dívčí a zcela *jiný* žánr literatury než skýtala nabídka odpovědí. Detektivní žánr jako takový je oblíbenější u nižších ročníků. Respondenti uvádějí, že detektivní příběh, který naposledy četli, byl velmi napínavý. Oproti tomu v devátých ročnících respondenti uvedli, že daný příběh nedočetli. Detektiva si oba ročníky převážně shodně představují jako starého pána v dlouhém kabátu. Ten by měl být odvážný, chytrý, zvědavý a trpělivý. V žádném případě by detektiv dle dotazovaných žáků neměl být nevšímavý, potouchlý, bručoun a drzý. Vzhledově by měl být detektiv upravený, vysoký a mladý. Toto zjištění je v rozporu s jejich obecně vžitou představou o detektivovi jako o starém pánovi v dlouhém kabátu, svědčí to tedy o proměnách vkusu a preferencích současné generace dětí. Proč si žáci představují především detektiva *upraveného*? Upravenost asociuje zřejmě určitou pečlivost až preciznost detektiva. Když je přísný na své oblékání, bude takový i v procesu vyšetřování. Podle respondentů by detektiv měl být také vysoký. Vyšší detektiv bude patrně větší autoritou než detektiv menšího vzrůstu. I když v historii detektivky pro dospělé se setkáme i s takovými detektivy, kde je jejich výška kompenzována podstatnějším schopnostmi (Hercule Poirot). V českých detektivkách pro děti ale není detektiv spojován s vnějšími atributy, ale spíše s vnitřními.

Téměř polovina procent respondentů tříd devátých uvedla, že četla knihu od Karla Poláčka: Bylo nás pět. Tento titul byl vybrán do dotazníku záměrně, jelikož i když nepatří do detektivního žánru, je mezi dětmi známý a oblíbený (zřejmě také díky

televiznímu zpracování) a objevují se v něm detektivní motivy. Pozoruhodným zjištěním je také fakt, že v každém ročníku alespoň ve dvou čítkách různých nakladatelstvích je úryvek z této knihy. Proto je nasnadě vysvětlení počtu procent v dotazníku u otázky číslo deset.

Lze konstatovat, že daný vzorek dotazovaných žáků nemá ke čtení obecně nijak vřelý vztah. Těch, co čtou rádi a bez donucení, je malé procento a jsou to převážně děvčata. Detektivní žánr není nijak výrazně oblíbeným odvětvím dětské četby. Své místo si utváří postupně a čtenáři, který si oblíbí tento žánr ve školním věku u něho patrně setrvají i v dospělosti. Dětská detektivní literatura znamená tedy určitý předstupeň k detektivní literatuře pro dospělé.

7 Využití detektivního žánru s ohledem na požadavky Rámcového vzdělávacího programu ZV

S ohledem na změny, které přináší Rámcový vzdělávací program ZV do našeho školství, se tato diplomová práce pokusí předložit možnosti didaktického využití detektivní literatury v hodinách českého jazyka a literatury. Předkládáme vzory vyučovacích hodin pro výuku šestého a devátého ročníku. Důraz je kladen mj. na otázky týkající se textu, dále otázky zaměřující se na postavu detektiva z vybrané ukázky.

Především budou sledovány tyto klíčové kompetence:

- názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty
- vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě

Očekávané výstupy:

- žák rozumí textu a dokáže se v něm dobře orientovat
- rozezná detektivní žánr od jiných žánrů

- dokáže charakterizovat literární postavu
- umí pracovat ve skupině

V rámci pracovního listu pro šestý a devátý ročník se objevují úkoly související s charakteristikou literární postavy a slovní zásobou a jejím obohacováním.

7.1 Vzor vyučovací hodiny pro šestý ročník

Pro přípravu této hodiny byla použita ukázka z knihy *Mejdan na dálnici* od Vojtěcha Steklače.

Název: Postava detektiva

Cíl:

- Seznámit se s detektivní literaturou jako žánrem zábavné četby, poznat podstatu detektivky, charakteristika literárního hrdiny – detektiva, seznámit se s nejznámějšími autory a jejich knihami.

Průběh hodiny:

- Úvodní motivace: ptáme se žáků, které detektivy znají a odkud je znají (zda z četby, z televizní či filmové produkce; debata se může rozvinout povídáním o zločinu, zločincích, vyšetřování, trestech; žáci mohou popsat svou či zprostředkovanou zkušenost; rozvíjení klíčových kompetencí můžeme sledovat v otázkách dobra a zla v člověku.
- ❖ Učitel: Přečteme si úryvek z povídky *Žlutý Robert* (Mejdan na dálnici) od Vojtěcha Steklače s názvem *Vražda Bankéře Alsona*. Četli jste nějaké knihy od tohoto autora?
- Minilekce: krátký výklad o autorovi a jeho dílech (poslech výkladu).
- Čtení nahlas úryvku z čítanky *Čítanka plná humoru* (Dialog 1999): *Vražda bankéře Alsona* (Vojtěch Steklač: *Mejdan na dálnici*).
- ❖ Učitel: Podle čeho jste poznali, že se jedná o detektivku? Jaké jsou znaky detektivního žánru? (odpovědi si žáci zapíší do sešitu).

- Práce ve skupinách po třech (maximálně po čtyřech) s pracovními listy
 - komunikace: žák by měl umět formulovat a vyjádřit své myšlenky
 - kooperace: žák by měl umět přispět svými názory a postřehy k diskusi v malé expertní skupině
 - žák by měl samostatně pracovat s literárním textem
- Kontrola odpovědí.
- Prezentace - každá skupina na tabuli představí svého detektiva s jeho vnější a vnitřní charakteristikou.
- ❖ Učitel: Co je vnější a vnitřní charakteristika? Které vlastnosti mají všichni vaši detektivové stejné? V čem se liší?
- Shrnutí - vytyčení hlavních charakterových vlastností každého detektiva.
- Debata žáků na téma práce detektiva, jeho metody pátrání, detektivovi společníci, slavní detektivové a další.
- Domácí úkol - žáci vypracují samostatně námět na detektivku, v hlavní úloze s detektivem, kterého si vytvořili v rámci skupiny.

Pracovní list pro žáky:

Pracovní list je určen pro práci v jedné vyučovací hodině česko jazyka a literatury. Při nedostatku času by mohlo být další alternativou vypracování listu pouze do určitého čísla otázky (např. do otázky č. 9 včetně). Zbylé otázky žáci vypracují za domácí úkol, popřípadě je skupiny začnou vypracovávat na začátku další vyučovací hodiny českého jazyka a literatury.

1)

a) **Napište jméno vyšetřujícího detektiva:**

b) **Napište jména podezřelých z vraždy.**

.....

.....

2) **Které důležité indicie (stopy) pomohly detektivovi z ukázky k dopadení pachatele? Vypište:**

.....
.....
.....

3) Jaké metody detektiv v ukázce používá? Zakroužkujte správnou odpověď (může jich být více).

a) snímání otisků	d) vyslýchání svědků
b) pozorování	e) balistickou analýzu (nauka o zbraních a střelivu)
c) stopování	

4) Co detektiva přinutilo neprohlásit smrt bankéře Alsona za sebevraždu?

.....

5) Odkud pachatel detektiva celou dobu tajně pozoroval? Zakroužkujte správnou odpověď.

a) z okna	d) z otvoru pro ventilátor
b) ze skříně	e) z tajné chodby
c) z pod postele	f) z videokamery

6) Kdo byl pachatelem vraždy? Napište:.....

7) Které důkazy pachatele usvědčily? Doplňte:

.....
.....

8) Jak si představujete detektiva z úryvku? Do vyznačeného pole nakreslete vaši představu.

Přibližná výška:.....	Barva vlasů.....
Přibližná váha:.....	Zvláštní znamení.....
Přibližný věk.....	Oblečení:.....

9) Zahrajte si na spisovatele a vytvořte si svého vlastního detektiva. Napište, jak bude vypadat a jaké charakterové vlastnosti bude mít váš detektiv. Opět zkuste do rámečku dole nakreslit.

Jméno:.....Věk:.....Pohlaví:.....

Vzhled:.....

.....

.....

Vlastnosti:.....

.....

.....

10) Pokuste se vypsát charakterové vlastnosti detektiva z ukázky.

.....
.....
.....

11) Co znamená stát se *dědicem*? Jasně a stručně vysvětlete.

.....

12) Pan Gateo vlastnil továrnu na pišingry. Co je to *pišingr*? Zaškrtněte správnou odpověď.

- a) granule
- b) piškot
- c) chleba

13) Z kterého jazyka bylo toto slovo pravděpodobně převzato? Rozluštěte přesmyčky a označte správnou odpověď.

- a) ČALAGTIGNIN c) ČANINĚM
- b) ZAŠRITAFOCNUN d) PIŠNĚLNATAŠ

14) Civilní strážmistr si rád zapaloval *lulku*. Co je to? Nakreslete a popište.

15) Který světově proslulý detektiv *lulku* používal?

- a) Sherlock Holmes c) Komisař Rex
- b) Hercuile Poirot d) James Bond

Stupeň vzdělávání a období vzdělávání	2. stupeň (6. třída)
Rozvíjené klíčové kompetence	kompetence k učení <ul style="list-style-type: none"> vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě rozumí různým typům textů a záznamů
Integrace průřezových témat	OSV - Osobnostní rozvoj (Kreativita), Sociální rozvoj (Komunikace, Kooperace)
Mezioborové přesahy a vazby	Občanská výchova
Organizace řízení učební činnosti	individuální a skupinová
Organizace prostorová	školní třída
Organizace časová	1, popřípadě 2 vyučovací hodiny
Vyučovací metoda	dovednostně - praktická, diskusní, projektová
Nutné pomůcky a prostředky	pracovní list, tužky, pastelky
Použitá literatura a zdroje	Čítanka plná humoru pro 6. ročník, Liberec: Dialog 1999.

7.2 Vzor vyučovací hodiny pro devátý ročník

Pro přípravu této hodiny byla použita ukázka z knihy Emila Vachka s názvem Devatenáct klavírů.

Název: Detektiv včera a dnes!

Cíl:

- Osvěžit si znalosti o detektivním žánru, specifikovat podstatu detektivky, charakterizovat literárního hrdinu – detektiva, připomenout slavné autory detektivek a jejich díla.

Průběh hodiny:

- Úvodní motivace - citát: „Proč lidé rádi čtou detektivky? Možná proto, že my všichni bychom se rádi dopustili zločinu a v románu je nám to umožněno. Kromě toho máme radost z neštěstí druhých, škodolibou radost. Není to hezké, ale myslím, že je to přesto pravda. A tak sedíme v teple, pohodlí a bezpečí a čteme nikým netrestáni o tom, jak se jiným lidem dějí strašné věci.”
Ruth Rendellová (britská autorka detektivek)
- (možná krátká diskuze)
- ❖ Učitel: Které znáte literární, ale i filmové nebo seriálové detektivy? (rozdělte na české a světové - na tabuli) Žáci odpovídají na otázky a zapisují detektivy na tabuli.
- ❖ Učitel: Přečteme si ukázku z knihy Devatenáct klavírů od Emila Vachka.
- Minilekce: krátký výklad o autorovi, jeho dílech a jeho proslulé literární postavě - detektivovi Klubíčkovi.
- Četba ukázky (samostatně) – namnožené texty z knihy Devatenáct klavírů (Spirála 1977), s. 146 – 152.
- ❖ Učitel: Otázky k textu najdete v pracovním listě.
- Rozdělení žáků do skupin po třech (max. 4) osobách.
 - komunikace: žák by měl umět formulovat a vyjádřit myšlenky

- kooperace: žák by měl umět přispět svými názory a postřehy k diskusi v malé expertní skupině
 - žák by měl samostatně pracovat s literárním textem
-
- Kontrola odpovědí, diskuse jednotlivých skupin o historii, v níž se příběh odehrává a o postavě detektiva, na tabuli zapisovat vlastnosti, které by detektiv měl /neměl mít, každá skupina představí svou vymyšlenou postavu detektiva.
 - Hlasování, která postava detektiva je žákům nejsympatičtější a proč?

Pracovní list pro žáky:

Pracovní list je určen pro jednu vyučovací jednotku. Pokud ne, další alternativou může být (opět jako u šestých tříd) zadání zbylých otázek za domácí úkol, nebo lépe začít na zbylých otázkách pracovat ve stejných skupinách na začátku další vyučovací hodiny českého jazyka a literatury.

1) Napište, co je charakteristické pro detektivní příběhy?

.....

.....

.....

.....

2) V které době se příběh, který jste četli, odehrává?

a) současnost	c) po roce 1948
b) středověk	d) před druhou světovou válkou

3) Podle čeho jste časové zařazení poznali? (Napište)

.....

4) Na co detektiv Klubíčko a jeho kolegové přišli při svém pátrání? Zaškrtněte správnou odpověď.

a) na poklad	c) na defraudaci (zpronevěru)
b) na vraždu	d) na znásilnění

5) Vysvětlete pojmy:

nacisti:.....
.....
gestapo:.....
.....

6) Z kterého jazyka pochází zkratkové slovo gestapo?.....

7) Čím se liší námět této povídky od námětů většiny klasických detektivek? Napište.

.....
.....

8) Jak byste charakterizovali hlavní postavu příběhu – detektiva Klubíčka?

Napište, jaké vlastnosti by mohl podle ukázky mít a jak si ho představujete (jestli je vysoký, nízký, má/ nemá vousy, co má na sobě apod.)

vlastnosti.....
.....
vzhled:.....
.....
.....

9) Jak by vypadal inspektor Klubíčko dnes? (co by měl na sobě, které vymoženosti by mu usnadňovaly práci).....

.....
.....
.....

10) Zkuste vymyslet svoji vlastní postavu detektiva. Vymyslete, jak se bude jmenovat, jak bude vypadat, jaký bude mít charakter, co bude umět zvláštního apod.

jméno:.....

.....

.....

.....

.....

.....

Stupeň vzdělávání a období vzdělávání	2. stupeň (9. třída)
Rozvíjené klíčové kompetence	Kompetence komunikativní: <ul style="list-style-type: none"> • formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu • naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje • rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů
Integrace průřezových témat	OSV - Osobnostní rozvoj (Kreativita), Sociální rozvoj (Komunikace, Kooperace)
Mezioborové přesahy a vazby	Dějepis
Organizace řízení učební činnosti	Skupinová Individuální
Organizace prostorová	Školní třída
Organizace časová	1 až 2 vyučovací hodiny
Vyučovací metoda	dovednostně - praktická, diskusní, projektová
Nutné pomůcky a prostředky	Texty s ukázkou, tužky,
Použitá literatura a zdroje	Emil Vachek: Devatenáct klavírů, Praha: Spirála 1977.

7.3 Další možné využití detektivního žánru ve vyučovacích předmětech na 2. stupni ZŠ

Možnosti zpracování detektivního tématu:

- **Charakteristika literární postavy**

Žáci si vyberou postavu detektiva a charakterizují ji (po předchozím četbě o dané postavě), rozlišují charakteristiku vnitřní x vnější.

- samostatná práce, rozvíjení slovní zásoby, stylistická

- **využití:** český jazyk a literatura (sloh); cizí jazyky

- **Vypravování**

Žáci se naučí, jak je uspořádané vypravování na detektivní ukázce, která byla rozstříhána na jednotlivé části. Žáci se naučí jednotlivá pojmenování částí vypravování (expozice, kolize...). Poslední část (katastrofa) může chybět. Žáci ve skupině vymyslí její znění (rozvoj fantazie). Pokusí se celý příběh vyprávět. Žáci se učí rozvíjet myšlenky, rozšiřují si slovní zásobu.

- **obměna:** učitel zadá první větu a poslední větu detektivního příběhu, žáci domyslí chybějící část, nazvou jednotlivé části vyprávění, rozstříhají a předají další skupině k jejímu srovnání.

- **využití:** český jazyk a literatura (mluvnice); cizí jazyky

- **Oprava pravopisných chyb**

Žáci si hrají na detektivy (v rámci projektu by mohli mít i atributy Sherlocka Holmese - oblečení, lupu, dýmku apod.) a hledají v textu (opět může být z detektivní literatury) pravopisné chyby. Žáci mohou být rozděleni do skupin a skóre nalezených chyb by se mohlo psát na tabuli (kompetice). Jako detektivové dokážou obhájit důkazy, které ukazují, že jde o chybu – tzn. dokážou odůvodnit správnost pravopisu.

- **využití:** český jazyk a literatury (mluvnice)

- **Období vlády Rudolfa II.**

Žáci pracují s textem z knihy Renaty Štulcové s názvem *Fiorella a záhada mrtvého netopýra*. V textu jsou použity výrazy z období rudolfínské Prahy. Žáci hledají slova, kterým nerozumějí a hledají pro ně název, který by byl užít v dnešní době (rozvíjení slovní zásoby). Připomenou si historii – vláda Rudolfa II. Habsburského. Život ve středověku (oblékání, jídlo, životní styl, zákony...).

- **využití:** dějepis; český jazyk a literatury (mluvnice)

- **Sebeobrana při napadení**

Žáci se seznámí s prvky sebeobrany (chvaty, úskoky, a další). Debata na téma *Při kterých situacích se můžeme dostat do ohrožení života?* (cesta ze školy, pozdě v noci po ulici, ...). Zda se žáci setkali s útoky na svou osobu, či osobu někoho blízkého? Napíší na dané téma úvahu (domácí úkol). Možná beseda s kriminalistou o zločinu, o postupech policie při vyšetřování, metodách, sebeobraně...atd.

-**využití:** tělesná výchova; občanská výchova

- **S detektivy kolem světa**

V rámci projektu na detektivní téma si žáci zopakují jednotlivé státy (jejich charakteristiku, rozlohu, měnu, zvyky, ...atd.) díky slavným literárním či filmovým detektivům a jejich původu (např. Hercuile Poirot z Belgie, Sherlock Holmes z Anglie) – opakovací hodina.

- **využití:** zeměpis

- **Dramatické ztvárnění detektivky**

Žáci sehraji na základě detektivního úryvku scénku. Mohou pracovat ve skupinkách (každá skupina jeden part) nebo dohromady (komplikovanější organizace). Žáci si mohou vyrobit kostýmy (buď v rámci domácí přípravy či ve výtvarné výchově).

- **využití:** český jazyk a literatura (sloh), cizí jazyky

V rámci probíhající reformy českého školství se jako velmi podnětné jeví projektové vyučování. Jeho cílem je především snaha o propojení obsahu učiva se životem. Zaměřuje se zejména na zkušenosti žáka. Projektové vyučování je dnes již poměrně běžné a probíhá formou krátkodobých i celoročních projektů. V předchozí kapitole jsme vylíčili další možné využití detektivního žánru ve výuce. Tyto příklady by v budoucnosti mohly být inspirací pro vypracování celoročního projektu na detektivní téma.

8 Závěr

Detektivka, žánr, který si získává čtenáře velmi pozvolna. Dříve byla označována za pokleslý žánr, ale přežila veškeré útoky kritiky i brakových edicí. Jak je tento žánr oblíben u dětského čtenáře a jakým způsobem si jej získává? Na tuto otázku se tato práce zaměřila především.

V první části diplomové práce jsme shromáždili teoretické informace o detektivním žánru a nastínili jeho vývoj, zvl. v oblasti české dětské detektivní literatury. Diplomová práce se opírá převážně o odborné publikace, které vyšly v 60. a 80. letech 20. st., případně o současné studie a recenze uveřejněné na stránkách časopisu pro teorii a kritiku pro děti a mládež *Ladění*.

V části druhé jsme se pokusili zjistit, do jaké míry znají dětská čtenářství detektivní žánr, zda je pro ně zajímavý a jaký typ detektivního hrdiny je jim nejsympatičtější. Vycházeli jsem z odpovědí dotazníku na dané téma. Odpovědi respondentů poukazují na zajímavý výsledek. Pro mladé čtenáře již nejsou důležité jenom správné pohnutky detektiva, geniální dedukce, sociální cítění, mravní kodexy a charakter obecně. Pro žáky základních škol je přijatelnější, atraktivnější a sympatičtější hrdina, který je mladý, urostlý a je dobře oblečen. To je spojené především s moderní dobou, ve které dnešní děti žijí. Autoři jako Václav Řezáč a František Langer, kteří tvořili ve 30. letech 20. st., nemuseli svého hrdinu oblékat do značkových věcí s kšiletem na stranu a vyzbrojit ho nejmodernější technikou, která mu pomůže zločince vypátrat, aby byl pro čtenáře, jak se mezi mládeží říká, *cool*. Dětská čtenářství dnes více kladou důraz na vizuální dojem. Bylo

by nefér tvrdit, že současná mládež je v tomto směru tak povrchní. Jen je tento hrdina (a jemu podobní) blíže jejich realitě než například Frantík Severýn z Kovářské uličky.

Většina žáků podle výsledků dotazníkové části nerado čte. Na tento výsledek může mít vliv neregulované sledování televize či práce s počítačem.⁶² Rodiče jdou dětem často příkladem a pokud nečtou oni, tak děti ke knize nalézají cestu mnohem obtížněji. Důležitou roli při utváření čtenářských návyků hraje také škola. Děti se tak většinou pouze ve škole setkají s různými druhy literatury. O detektivním žánru se žáci dozvídají většinou až o hodinách českého jazyka a literatury. Záleží pak na učiteli, jak dokáže žáka k četbě motivovat a jak velký časový prostor tomuto žánru věnuje. Podstatnou roli hraje pochopitelně i výběr čítanky. Jak bylo výše zmíněno, ne každá čítanka tento typ literatury zprostředkovává. Obecně lze konstatovat, že detektivnímu žánru není věnována dostatečná pozornost. Na druhé straně, co nelze zvládnout prostřednictvím školních aktivit, lze nahradit mimoškolními alternacemi, mezi které můžeme zařadit např. zmiňované tematické besedy v knihovnách nebo televizní a internetové odkazy na daný žánr. To vše především na úrovni motivace.

Stejně jako má být správná detektivka napínavá až do samého konce, tak napínavý bude i osud dětské detektivní tvorby u nás. Bude záležet na míře zájmu čtenářů o daný žánr a na schopnosti autorů vcítit se do vkusu mladých čtenářů.

⁶² GABAL, Ivan; VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. Jak čtou české děti? In Analýza výsledků sociologického výzkumu [online]. [cit 2008- 29-04]. Dostupné na WWW: <http://www.veletrhdetskeknihy.cz>.

Seznam literatury

Prameny

- FIKER, Eduard. *Série C – L*. Praha : Mladá fronta 1984.
- FIKER, Eduard. *Zinková cesta*. Praha : Mladá fronta 1980.
- HRNČÍŘ, Svatopluk. *Sedm sněhuláků a jiné případy pro začínající detektivy*. Praha : Albatros 2006.
- KACÍRKOVÁ, Eva. *Povídky s tajemstvím*. Praha : Albatros 1985.
- KÄSTNER, Erich. *Emil a detektivové. Emil a tři dvojčata*. Praha : Albatros 1979.
- LANGER, František. *Bratrstvo bílého klíče*, Praha : Grafoprint -Neubert 1994.
- LINDGREN, Astrid. *Kalle Blomkvist zasahuje*. Praha : Albatros 2003.
- PLEVA, Josef Věromír. *Hoši s dynamitem*. Praha : Albatros 1974.
- PRAŽÁK, Čeněk . *Zmizení hradu Karlštejna*. Praha : Primus 1996.
- PŘIBSKÝ, Vladimír. *Komisař Bambus a fantóm banky*. Praha : Albatros 1986.
- ŘEZÁČ, Václav. *Kluci, hurá za ním*. Praha : Albatros 1978.
- ŘEZÁČ, Václav. *Poplach v Kovářské uličce*. Praha : Československý spisovatel 1971.
- STEJSKAL, Václav. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha : SNDK 1962.
- STEKLAČ, Vojtěch. *Dobrodružství tajného agenta Pankráce Tangenta*. Praha : Albatros 2005.
- STEKLAČ, Vojtěch. *Mejdan na dálnici*. Praha : Mladá fronta 1985.
- STEKLAČ, Vojtěch. *Dvojčata v akci. Poklad hraběte Domanína*. Praha : Albatros 2006.
- ŠTULCOVÁ, Renata. *Nemetonburk aneb Tajemství ve skále*. Praha : Albatros 2003.
- VACHEK, Emil. *Devatenáct klavírů*. Praha : Československý spisovatel 1977.
- VONDRUŠKA, Vlastimil. *Fiorella a záhada mrtvého netopýra*. Praha : Albatros 2007.

Sekundární literatura

- CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky*. Praha : SNDK 1962.
- ČENKOVÁ, Jana et al. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha : Portál 2006.
- FRÝBORT, Pavel. *Doslov*. In FIKER, Eduard. *Série C-L* Praha : Mladá fronta 1984.
- GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: ve srovnávacím žánrovém překladu*, Praha : SPN 1984.
- GRYM, Pavel. *Sherlock Holmes & ti druzí*, Praha : Vyšehrad 1988.

CHALOUPKA, Otakar; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha : Albatros 1973.

CHALOUPKA, Otakar et al. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha : Albatros 1985.

CHALOUPKA, Otakar ; VORÁČEK, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros 1984.

MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha : Paseka 2004.

NEZKUSIL, Vladimír. *Spor o specifičnosti dětské literatury*. Praha : Albatros 1971.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*, České Budějovice : Jihočeská univerzita 1992.

URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc : Votobia 1999.

URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla*. Ostrava : Ostravská univerzita 2005.

Periodika

DUŠKOVÁ, Lucie. Současná dětská detektivka. *Ladění*, 2002, roč. 7, č. 1, s. 4-5.

SIEGLOVÁ, Naděžda. Dvakrát dva detektivové. *Ladění*, 2007, roč. 12, č. 3, s. 2.

Internetové zdroje

URL: <<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19587>> [cit 2008-03-04]

URL: <<http://www.spisovatele.cz/vaclav-rezac>> [cit 2008-03-04]

URL: < <http://www.czechlit.cz/main.php?pageid=4&news> > [cit 2008-04-10]

URL: <<http://zena.centrum.cz/> [cit 2008-04-08]

URL: <<http://www.packal.cz/kdojekdo.aspx>>[cit 2008-04-19]

URL: <<http://www.renatastulcova.cz/nemetonburk.htm>>[cit 2008-04-11]

URL: <<http://www.veletrhdetskeknihy.cz.>>[cit 2008-04-29]

Příloha k diplomové práci č. 1 – Dotazník

Milí žáci,

obracím se na vás s prosbou o vyplnění dotazníku, jehož cílem bude zjistit oblíbenost detektivní literatury. U každé otázky máte uveden i způsob, jak danou otázku zodpovědět. Děkuji předem za vyplnění.

Oblíbenost/neoblíbenost žánru mezi žáky základní školy a jejich požadavky kladené na hrdinu detektivní prózy.

Třída:

Jsem dívka/chlapec

Je milet

1) *Čteš rád/a? Svoji odpověď zakroužkuj.*

- a) Ano
- b) Ne

2) *Proč čteš? Svoji odpověď zakroužkuj.*

- a) protože musím
- b) protože mě to baví
- c) abych se něco dozvěděl/a

3) *Jaký je tvůj oblíbený žánr literatury? Svoji odpověď zakroužkuj (lze označit i více možností).*

- a) dobrodružný
- b) detektivní
- c) dívčí
- d) válečný
- e) jiný:

4) *Detektivní příběhy se mi.....*

Svoji odpověď zakroužkuj.

- a) velmi líbí
- b) líbí
- c) moc nelíbí
- d) vůbec nelíbí

5) *Detektivní příběh, který jsem naposled četl/a mě: Svoji odpověď zakroužkuj.*

- a) velmi bavil
- b) byl OK
- c) byl napínavý

- d) mě nezaujal
e) jsem nedočetl/a

6) Jaké vlastnosti by měl mít detektiv? Pokud souhlasíš, označ křížkem kolonku ano, pokud nesouhlasíš, označ kolonku ne.

	ano	ne
odvážný		
zvědavý		
poťouchlý		
trpělivý		
bojácný		
chytrý		
pořádkumilovný		
nápaditý		
bručoun		
starostlivý		
vtipný		
vážný		
přátelský		
nevšímavý		
vychytralý		
drzý		

7) Představuješ si hlavního hrdinu detektivního příběhu jako: Svoji odpověď zakroužkuj (lze označit i více možností).

- a) starého pána v dlouhém kabátě
b) mladého zvědavého klučinu/zvědavou dívčinu
c) celou partu chlapců/ dívek
d) starou paní
e) moderního elegána středních let
f) nadpřirozenou bytost

8) Jak si takového detektiva představuješ? Jak by podle tebe měl nebo neměl vypadat? Pokud souhlasíš, označ křížkem kolonku ano, pokud nesouhlasíš, označ kolonku ne.

	ano	ne
vysoký		
mladý		
pihatý		
brýlatý		
upravený		

tlustý		
jinak		

9) Co tě nejvíce přitahuje na detektivních příbězích? Svoji odpověď zakroužkuj (lze označit i více možností).

- a) tajemno
- b) napětí
- c) rozuzlení záhady
- d) samotné pátrání po záhadě (zločinu)
- e) když detektiv na něco důležitého přijde
- f) když na něco přijdu dříve než samotný detektiv v knize
- g) samotný zločin
- h) prapodivné metody, které detektiv používá

10) Zakroužkuj názvy knih, které si četl/a?

- a) Kopyto a Mňouk : Miloslav Švandrlík
 - b) Boříkovy lapálie: Vojtěch Steklač
 - c) Bylo nás pět: Karel Poláček
 - d) Kluci, hurá za ním!: Václav Řezáč
 - e) Rychlé šípy: Jaroslav Foglar
 - f) Poplach v kovářské uličce: Václav Řezáč
 - g) Kamarádi: Jarmila Turnovská
 - h) povídky s tajemstvím: Eva Kačírková
- (mimo jiné čerpáno s učebnic nakladatelství SPN a Fraus)*

11) Které jiné knihy s detektivní zápletkou znáš?

- a).....
-
-
-
-
- b) žádnou
- c) nevzpomínám si